

№17(36)

середа, 24 вересня 2003 року

РОМАНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВИПЕ

Ціна договірна

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Бог єдиний – то Циганське Слово...

Лекса Мануш

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

ПОДЗВІН ПО НАШИХ КОЛЕГАХ, ЯКІ ЗАГИНУЛИ ПРИ ВИКОНАННІ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ЧЕНГІВО ПАЛА АМАРЕ КОЛЕГИ, САВЕН МУДАРДЕ ПРЕ ЛЕНГІ ПРОФЕСІОНАЛЬНО БУВТІ

16 ВЕРЕСНЯ ПО ВСІЙ УКРАЇНІ ПРОЙШОВ ДЕНЬ ПАМ'ЯТІ ЖУРНАЛІСТІВ, ЯКІ ЗАГИНУЛИ
ПРИ ВИКОНАННІ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ. АСОЦІАЦІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ЗМІ У СВОЄМУ ЗВЕРНЕННІ НАГОЛОСИЛА:
ЩОГОДИНИ ПОПОВНЮЄТЬСЯ СПИСОК ЖУРНАЛІСТІВ, КОТРІ ЗАГИНУЛИ АБО ПОСТРАЖДАЛИ НА СВОЇХ РОБОЧИХ МІСЦЯХ

ЖУРНАЛІСТИКА - ФАХ СЕРЦЯ. АЛЕ ЧИ СЕРЦЕ ВІЛЬНО Б'ЄТЬСЯ?

Журналистика - фах тілеско. Ай чі мардьол слободо о тіло?

Що ми, Георгію, можемо сказати сьогодні? Тебе вбили, бо не зумів прилаштуватися до влади, пробував писати правду.

Іван Плющ, народний депутат України (Київ):

- Мені пощастило, що я за своє життя не мав ворогів серед журналістів. Але бажано, щоб журналіст перед тим, ніж щось писати, ставив собі запитання: кому це вигідно? Якщо ж журналіст обслуговує якийсь клан, ну що ж, він знає, що робить, - заробляє гроші...

Юрій Митрович, відомий ромський казкар, живе в с.Горинчево на Закарпатті:

- Той, хто творить, йде до людей зі своїм словом, мусять бути найперше чесним перед читачами і слухачами. Ним має рухати одне - як правдиво відтворити події. Без корисп.

Два вигати - дві різні думки про свободу слова. Та й чи такі різні? Адже й Іван Степанович, і Юрій Юрійович однодумці в головному - свобода слова - то найбільша цінність. Дорожчого за неї нема.

Однак свобода слова в Україні, під небом якої понад 500 літ поруч із іншими народами живуть і роми, є нині жертвою загальнодержавної ситуації. Чому? А найперше тому, що навані багато кланів, партій, просто багатих громадян, які формують свої засоби масової інформації. До того ж функціонує і влада, себто державна преса. Незалежних по-справжньому газет, телеканалів обмаль.

Навряд чи треба говорити, що домінують видань і публікацій - українських, французьких, австрійських чи австралійських, американських та інших має бути ПРАВДА.

Ромська журналістика ще молода. Та на пальцях однієї руки можна перелічити видання, які приходили до своїх читачів. Перед появою "Романі Яг" із обласним статусом, а згодом, коли виборили грант, із всеукраїнським, була спроба у різних регіонах України, де проживає значне число ромів, видавати свою газету. (Та й нині чи не кожне більш-менш відоме обласне товариство в тому чи іншому регіоні мріє про свій друкований орган). Можливо, з часом, коли Україна перебере економічні труднощі, стане на ноги, проведе політичну реформу й оберне нового Президента, матиме новий уряд, і ставитиметься таке питання.

А що ж маємо нині, на тринадцятий році незалежності України? Журналісти поки що єдиною ромською народною газетою у нелегкий і непростий час (а саме такими є останні літа) намагаються робити все, аби видання було змістовним, порушувало гострі життєві проблеми. Одночасно розробляються різні варіанти життєдіяльності (газета виходить за сприяння Міжнародного фонду "Відродження") - із 1 січня 2004-го року видлений грант вичерпується...

Тоді, коли "Романі Яг", набуваючи досвіду і люкуючи синяки, долаючи опір недоброзичливцям із числа інших конкуруючих видань, які прагнуть підвищити свій тираж (публі-

СТО РЯДКІВ ЖУРНАЛІСТА - В НОМЕРІ

люкуючи сенсації на ромські теми) із номера в номер веде копітку просвітницьку роботу, привертаючи увагу до нагальних питань, порушених в газеті, почали багато хто скося позирати, непомітно тиснути. І не її видавці - Міжнародний фонд "Відродження", за сприяння якого вона виходить. По можливості допомагають колективу, без потреби не втручаючись у творчий та внутріредакційний процес.

Тиск... іде від чиновників, котрі намагаються проігнорувати критичні, проблемні виступи газети. Яскравий приклад тому - матеріал "Кривда, або Погорільці звертаються до Віктора Погорелова, губернатора і Президента" (газета від 29 січня 2003 року). 19 січня сталася пожежа. Згорів будинок, у якому проживали три сім'ї - 22 особи, з них 16 осіб до 18 років. До слова, чи не тридцять років тому в 14 будинків по вул.Тельмана в Ужгороді переселені роми з обжитого мікрорайону Шахта, де були хати, школа, все, що потрібно людям для життя.

Влада надрукала 300 чоловік. Більша половина з них хворі на відкриту форму туберкульозу.

Здавалося б, на біді людські владоможці зреагують! Та де там! Лише бюрократична відписка надійшла від заступника голови Ужгородської міськради пана Повхана (редакція ще повернулася до цієї теми).

Це лише один приклад формалізму. Тиск... від колег-журналістів, які легкокажуть своїм пером, не особливо задумуючись над життям пересічних ромів, яких звинувачують у чи не всіх бідах українського суспільства.

У новій економічній ситуації роми виявилися позбавленими традиційних засобів існування. При радянській владі виготовляли саман, але тепер його замінює промислове виробництво цегли, нема можливості жити за рахунок лозоплетіння, заняті музикою, різьбою по дереву. В таборах обзаводяться кіними, надаючи послуги населенню, зводять кінці з кінцями, займаючись дрібною торгівлею...

Журналістська професія, коли до неї ставитися серйозно, робити свою справу чесно, професійно - трудна.

"Романі Яг" - газета для ромів, про ромів. Її читають і гадже, себто українці. Вона завойовувала свого читача і продовжує далі це робити. І буде шкода, коли вона не втримається "на плаву". Адже досі держава не виділила на ромську газету ні копійки.

Юлія Зейкан

ДО РЕЧІ

В міжнародній організації "Репортери без кордонів" провадився рейтинг "Індекс свободи преси", який охопив 139 країн, де Україна посіла 112 місце. Перше місце в рейтингу зайняла Фінляндія. Серед найбільш вільних визнані також ЗМІ Ісландії, Норвегії, Нідерландів і Канади. Преса США опинилася на 17 місці.

Серед країн СНД в рейтингу свободи преси 101 місце зайняв Азербайджан, 116 - Казахстан, 120 - Узбекистан, 121 - Росія і 124 Білорусія.

Згідно з рейтингом "Репортерів без кордонів", в Бутані, М'янмі, Туркменії та КНДР незалежних ЗМІ взагалі немає.

На світлині: режисер Віктор Кизима з героїнею фільму "Він та вона", яку грає Світлана Бондар.

Я знімаю просто життя

Свого героя представляю з особливою любов'ю. Віктор Федорович Кизима - режисер відомої любительської кіностудії "Символ", що в м.Ульянівці, людина цікава, глибока, широкого вдачі, з оригінальним мисленням і світобаченням.

Усі його роботи - про людей, серед яких живе, незалежно від їхньої національності, про село, степ, доли жіночі - зворушують простотою, правдивістю, гармонійністю.

Переглядаючи його стрічки, в тому числі і фільм на індійську тематику "Він та вона", в якому в головній ролі знявся ром зі степової Новоукраїни, я вважав, що Віктор Федорович весь вік знімав фільми і має спеціальну режисерську освіту.

- Та ні ж, - сказав він при зустрічі, - я за професією - водій. І ця робота мені дуже подобалася. Але так сталося, що я тяжко захворів. П'ять років, вважай, викинутий був із звичного життя. Треба було чимось займатися, аби не давати волю невеселим думкам. Згадав про фотоапарат. В армії навчився фотографувати. Знімав друзів, рідних, сусідів, вибирав для цього інтер'єр, фон. Хотілося, щоб кожен вийшов дуже гарно, щоб знімок запам'ятався. І фотографії подобалися. І ось мої знімки почали з'являтися на сторінках Ульянівської районної газети. Так я став позаштатним кореспондентом. Працюючи потім у місцевому Будинку піонерів, де був керівником фотогуртки, пробував знімати на кіноплівку окремі сюжети, писав сценарії. Перший кольоровий фільм - Тридцять весна. Згодом організував любительську кіностудію при цукрозаводі "Символ". Працювати став на шістнадцятиміліметровій плівці і вже має змогу представляти свої стрічки на кіноогляди-конкурси.

(Закінчення на 4 стор.)

РОМ-ПРЕС

Храм... під землею

Ніхто й ніколи не сподівався, що в густонаселеному житловому районі Києва археологи знайдуть унікальний пам'ятник XII століття. Це руїни давнього православного храму, про який не згадує жоден літописець.

За словами керівника археологічної групи Михайла Сагайдака, церква, знайдена на місці будівництва майданчика для підземного паркування, можливо, має назву святого Миколи.

Штучний голод в Україні визнають генцидом?

Тисячі ромів, як і українців, померли від штучного голоду в Україні 1931-1933 років. Довгий час ця чорна сторінка в історії замовчувалася. Як стало відомо, глави держав і урядів більш як 70 країн світу (в т.ч. України) візьмуть участь у засіданні сесії Генеральної асамблеї ООН. 23 вересня Президент Леонід Кучма представить на розгляд міжнародної спільноти проект про визнання штучного голоду генцидом українського народу.

Жінку-міністра вбив наркоман

Шведська поліція затримала підозрюваного у вбивстві міністра закордонних справ Швеції Анни Лінд. Ним виявився 35-літній наркоман, який має 18 судимостей, у т.ч. за шахрайство. До того ж, лікарі кажуть, що він зловживав алкоголем і кокаїном.

Школярям-ромам Ужгорода - комп'ютерний клас

Радість приніс ПершOVERесень вихованцям Ужгородської загальноосвітньої школи № 14, де навчаються маленькі роми. Вони тепер матимуть змогу здійснити "подорож" по Інтернеті, вивчатимуть комп'ютер. Аби сталося це диво, постаралися обласна і міська влади. Це вони зробили школі подарунок - комп'ютерний клас.

Гумор

Дотепні вирази, жарти можуть слугувати не тільки джерелом відпочинку, а й свідчать про інтелект, мислення і ставлення тих, хто їх повідомляє. Жарти про ромів не є виключенням. Так, анекдоти слівачів про ромську спільноту і життя можуть засвідчити упередженість багатьох слівачів до цієї меншини.

До речі, стереотипи щодо ромів можуть змінитися, якщо ознайомитися з їх дотепними спостереженнями. Гумор ромів - своєрідний - вони можуть сміятися і над собою, та жарти й анекдоти про людей інших національностей - добрі й обережні.

Детальніше про гумор ромів можна прочитати у журналі "Джеко" або на сторінці <http://www.dzeco>

ЕКСПРЕС-ІНТЕРВ'Ю**"Чим займаються наші роми?"**

На запитання редакції відповідає голова Всеукраїнського національного товариства "Роман", м. Вуледар Донецької області Володимир Ніколаско:

- Вже вересень вступив у свої права, а наші люди - все на торговцях, себто базарах.

Малий бізнес не приносить особливих прибутків, але з нього годиться родина.

Вироби давніх, це батьківських ремесел, як не дивно, поцінуються.

Я міг би назвати десятки прізвищ земляків, котрі на ринках із ранку і до вечора. Їх прибутки (за день) невеликі, але сім'ї вистачає дожити з суботи та неділі до кінця тижня.

Утім, наші роми доставлять товар, який значно дешевший, ніж у інших, тому його купують. Їх кошти постійно в русі.

Удача в торгівлі - їх секрет. За товаром ідуть у сусідні міста, а також за межі України. Бог їм на поміч!

Місце - "стрибунам" із жердиною?

ПОДІЇ ТИЖНЯ

Чистка у владних рядах
Увже не андо машкор до влодоке

Найкраща реформа - зміна влади, а не тасування карт, яке сьогодні робиться Президентом. Так вважає голова Народного Руху України п.Борис Тарасюк, коментуючи останні політичні події в державі. "Нинішня влада агонізує. Вона наперед бачить, що програє. Тому шукає інші варіанти, як би послабити владу тих політичних сил, які прийдуть їй на зміну".

Влада - наче магніт. Але коли б вона не давала нічого - до неї б так не тягнулися. Адже, опинившись на вершині піраміди, багато хто починає дбати не про народ, а за себе. На це недавно звільнене, до прикладу, крісло міністра-мільйонера Смірнова (родича дружини Президента - Людмили Кучми) найперше почали прицілюватися об'єднані есдеки. І хоч Гарант сказав, що Микола Білоконь - людина, яку він призначає на цю посаду, - поза політикою, в "лукавості" цих слів можна швидко перекоонатися, знаючи: новопризначений головний мільйонер держави з листопада 2001 року працював заступником глави Адміністрації Президента "під проводом" Віктора Медведчука.

Новою жертвою став і міністр закордонних справ Анатолій Зленко, якому виповнилося 65 років.

Коли готувалася до друку ця стаття, стало відомо, що посади мера столиці Олександра Омельченка (вік - 65 років) чекає молодий міністр економіки і інтеграції Валерій Хорошковський... Він хоче, не маючи елементарного досвіду, покерувати Києвом... Не дивно: депутат фракції "Региони України" Сергій Бубка (стрибун із жердиною) мріє бути президентом України, а не президентом (як вважає англійська газета "Independent") міжнародного олімпійського комітету.

Так, Леонід Данилович, якому (а про це він пише і в своїй книзі "Україна - не Росія") - вже 65, але "зовсім не відчуває своїх років", прагне послати київського мера Омельченка на пенсію. Мовляв, такий віковий ценз держслужбовця. Забуває, що ще відомий древній філософ писав: "У молодому вині - бродить молодий дух, а в устояному - велика мудрість".

Не сумніваємося в тому, що недавній посол України у США Костянтин Грищенко, який змінив Зленка, буде дати так, як скаже АП. Адже його очолює партія, що дбає, аби на високих постах у державі були розставлені її кадри.

У суботу українське телебачення показувало й нового посла США в Україні (у нього дружина росіянка і п'ятеро дітей).

Та повернемося до pana Хорошковського. Що знаємо про нього ще? Програли, очолювані ним "озимі", на не таких давніх виборах. Одначе, це не завадило у кар'єрі. Послухаймо, що говорить голова НБУ Сергій Тігіпко, лідер "Трудової України" й друг зятя Президента Віктора Пінчука:

- Я вважаю, що Валерій Хорошковський допоможе Києву. Омельченко в мене викликає симпатію і повагу, але, я вважаю, що будь-який державний службовець, який досяг пенсійного віку, повинен іти у відставку, оскільки він затримує молоді люди.

Знаючи, як робив свою кар'єру ще недавній перший секретар комсомолу пан Сергій Тігіпко - від нього іншого й не чекали. От і теж "жене" на заслужений відпочинок того, хто зробив столицю держави "схожою" на європейське місто.

Розуміємо: кадри - не карти. Ще Йосип Джуґашвілі-Сталін із цього приводу мав свою думку. А вона була така: "Кадри - вирішують усе".

Неокірим обрізали голови - свідчення тому тисячі достойних людей навіть закріпаченого Со-

юзу, яких знищували (інтелігенцію, починаючи з Соловків), а перед війною (офіцерів-командирів). А що вже казати про пізніші часи аж до смерті вождя?! А що твориться сьогодні?

Після відпочинку наш Президент взявся ще натхненніше "чистити" владні посади. До кінця вересня це далеко. Правдоподібно полетить немало голів. Різними шляхами.

А між тим в Україні у зв'язку з недавнім відкриттям чергової, четвертої сесії Верховної Ради, слід очікувати перемін, виходячи або судячи з виступу Володимира Литвина - обнадійливих та непередбачуваних.

Андрій Шкіль, фракція БЮТ:

- Головною темою парламенту стане політична реформа (за чи проти неї). Навіть бюджетний процес буде затьмарено боротьбою за проштовхування політреформи. А нині треба говорити не про інструменти, а про реальні кроки у напрямі захисту держави, зокрема місця України в світі.

Щоб поліпшити роботу парламенту, треба вийти на такий компроміс: цей парламент може направчати й прийняти зміни до Конституції, але запровадити їх після наступних виборів парламенту і Президента.

Віктор Янукович, прем'єр-міністр України:

- Завдання на цю сесію дуже складні. Уряд подав до Верховної Ради 221 законопроект, з яких лише 85 невідкладні.

Обов'язково буде розглянуто законопроект щодо конституційної реформи і висловлені офіційної думки.

- Влада прагне самозбереження, гадаємо, це зрозуміли наші читачі. Олігархічні клани - гарантованого збагачення. Заради цього вони задумали навіть "конституційну реформу". Така думка опозиції.

Агонією влади можна пояснити події, які відбулися в минулу п'ятницю у Верховній Раді: Генпрокурора України Піскуна послано на дачу Леоніда Кучми (підтримано запит групи народних депутатів, зокрема Тараса Чорновола ("Наша Україна"), та Василя Сушка (фракція СПУ) щодо перевірки фактів будівництва в Массандрівському парку Криму особистої дачі Президента...)

З трибуни Верховної Ради народний депутат Іван Мигоч зробив запит голові Закарпатської обласної Ради п.Андрусю, аби розвіяти таємничість будови в Жденіві на Закарпатті. Для її зведення вирубувалися десятки гектарів лісів, знищувалася земля. Подейкують, що цей палац зводить Віктор Медведчук для своєї молодішої дружини - телеведучої Оксани Марченко? Чекаємо відповіді.

Оглядач "Романі Ян"

Представники Європейського ромського інформаційного бюро зустрічаються з угорською і румунською місіями ЄУ в Брюсселі

12 вересня 2003-го року відбулася зустріч між Ангелою Коце, виконавчим директором Європейського ромського інформаційного бюро та послом Петером Балажем, головою угорської місії Європейської Унії, а також між Валерієм Ніколасом, заступником директора європейського ромського інформаційно-

го бюро і послом Лазарем Романеску, головою румунської місії Європейської Унії.

Обидві зустрічі є першими кроками на шляху подальшої співпраці у сфері вирішення питань ромів у Європейській Унії. Представники ЄРІБ та місій обмінялися інформацією про свою роботу і була висловлена мож-

ливість об'єднання зусиль над вирішенням проблем найбільшої важливості.

В березні 2000 року Рада Європи у Лісабоні прийняла рішення щодо впровадження кроків для знищення бідності до 2010 року. В контексті спільних зусиль для боротьби з бідністю і соціальним виключенням на

рівні ЄУ, ромські проблеми стають особливо актуальними і вимагають особливої уваги. Жакликий рівень соціальних, економічних, географічних і політичних проблем великої групи ромів Європи, які страждають від проявів дискримінації, стає перешкодою для соціального зв'язку Європейського суспільства.

Тому ромським проблем має приділятися подвійна увага на всіх рівнях Європейської Унії, включно Європейської Комісії, а також національних урядів. Як угорська, так і румунська місії ЄУ визнали важливість вирішення ромських проблем.

Підготувала
Наталія Попович

Дев'яносто відсотків мешканців цього кількоповерхового будинку, затуленого старим (правда, таким, що прагне садівника) садом, - то сини та доньки ромів. А десять - дівчатка та хлопці "небезпечного" віку, частина з сімей - гадже, до того ж, благополучних.

ВІЗНА РЕДАКЦІЯ "РОМАНІ ЯГ"

Сироти при живих батьках Бі даденге чгавора паша джівде дада

Поки міністр освіти і науки України Василь Кремень роздумує у різноманітних інтерв'ю масмедіа над тим, "що рік наступний нам готувати", про найближчі зміни в українській освіті, ми - себто журналісти газети "Романі Яг", піддаємо певному сумніву тезу: "Результати роботи системи освіти минулого року дають можливість сподіватися на розвиток усіх освітянських напрямів". Чому?

Безумовно, з нами не погодяться в першу чергу ті, хто звик перед Першовесенем, а також після святкового дзвоника, рапортувати про досягнення в галузі освіти. Можливо, вони є, але не серед ромського населення Закарпатської, а також інших областей. Бо попереднього навчального року за парти сіли понад 4 800 ромських дітей. Однак, недоуток серед них понад три тисячі. Наприклад, згідно з інформацією начальника управління освіти ОДА Бориса Качура, найбільше серед недоуток ромських дітей. Причини? Керівник освіти області, очевидно, не володіє ситуацією. Бо причинами того, що ромські діти не відвідують школи, є не тільки вилізи батьків на заробітки, коли діти залишаються доглядати господарство, чи ще один мотив - вони забирають їх з собою жебракувати. А, в першу чергу, дається взнаки соціальна причина: бідність ромського населення.

Та повернемося у Батьовський притулок для неповнолітніх. Послухаємо, що говорить його секретар Наталя Михайлівна Голянчик: - Наш контингент - складний. В основному привозять до нас дітей представників кримінальної міліції. Це діти, яких виявлено під час рейдів, у поїздах, на вокзалах і т.д. Деякі з них потрапляють до нас з дитбудинків, є і з інших областей.

Не-до-уч-ни Звідни беруться?

Немало дітей цього притулку хоч і мають уже підлітковий вік, вважаються недоучками. Багато з них, хоч і відвідували за місцем проживання школу, не вміють навіть читати і писати.

За три місяці перебування у нас неможливо виправити шкільні прогалини, - ділиться вихователю-методист Марта Дмитрівна Шелемба. - Ми багато чого робимо, бо колектив у нас дружний. У свята організуємо і різні вечори. Залучаємо до книги, працюємо над розвитком мови.

Ми гортаємо величезний альбом, де на світлинах зафіксовані найурочистіші і найпотрібніші для виховання моменти із життя мешканців. Є тут і добрі друзі дітей та підлітків, спонсори.

Забезпечення з бюджету не таке вже і велике. Доводиться говорити і про проблеми, розв'язання яких значно поліщило б умови проживання, побут. Потрібен одяг, а особливо взуття. Деякі жителі Батьова чи інших сіл, відгукуючись на прохання працівників притулку, приносять речі. Але часто вони вже дуже ношені, не тих розмірів.

Просто нам боляче, коли бачили маленького 4-річного Василька із Березного, якого знайшли на вокзалі у Львові і доста-

ТРОХИ ІСТОРІЇ

Закарпатський обласний притулок для неповнолітніх заснований 16 серпня 2000 року. Хто ж його мешканці? Під час того нашого першого приїзду, коли сюди привела історія з трьома дівчатками з м.Берегова, яких, мовляв, викрала ромська пара і змушувала їх жебракувати (див. "Романі Яг" від 18 червня ц.р.), виявилось, що розтиражована в різних виданнях, в тому числі за межа-

ми області історія, коли послушали всі сторони, не що інше, як мильна бульба.

На серпень 2003 року через цей навчально-виховний заклад пройшло 130 дітей, що свідчить про збільшення осіб, схильних до правопорушень (за 2002 рік таких дітей було 181).

Скажемо й таке. Цей заклад фінансується з бюджету. Перебувати в ньому можуть діти лише три місяці. А потім їх віддають або батькам, або у школи-інтернати.

Приміщення притулку дісталися від обласного відділу. (Тут були будови Закарпатського обласного ревмо-кардіологічного санаторію). У штаті 39 працівників. З них 10 - вихователів, черговий лікар, дві медсестри, санітарки. Працює своя їдальня.

випли сюди. На його ніжках були взуванки на 3-4 номери більші.

Ми вже вказували, що ця будова розташована у саду, який потребує доброї руки садівника. Не знаходиться спонсора, який би поставив кілька нових лавиць, дитячі спортивні споруди, аби на них можна по-справжньому займатися спортом.

Не сприяє перебуванню дітей і сусідство "Центру медико-санітарної реабілітації неповнолітніх", розрахованого на 20 дітей. Ці діти з відхиленнями, пристрасилися до куріння, а також наркотиків. Негативний вплив "сусідів" відчувається. А як із ним боротися?

Та й час би вже зробити поділ майна. Не сприяє роботі ні притулку, ні центру те, що тут господарюють два хазяїни. Адже це під силу виправити.

Мешканці притулку - наші діти

Недопрацювання батьків, школи, інших організацій, економічні негаразди в країні - це все складні слова не-до-уч-ки. Рано чи пізно ці наші діти подорослішають. Якими вони підуть у життя? Чи поповнять колонії неповнолітніх, стануть бомжами, жебраками, тобто асоціальними елементами, думати треба сьогодні.

Задумаймося над такою цифрою - 3 800 недоуток. З них - переважна кількість - ромських. Знайомилися із тими дітьми і підлітками, які побували в притулку лише раз, чуєш від них добрі слова про цей заклад. Шось на зразок того, як відгукувалися колишні вихованці про колонію Макаренка.

Цілком резонно запрошують запитання: чому ж багато наших шкіл, маємо на увазі школи,

де в основному навчаються ромські діти, недопрацюють з так званими "важкими дітьми"? Але це тема окремої розмови. Хочеться зауважити лише таке: уже самі будови цих шкіл, їх внутрішній вигляд мають сприяти вихованню. В учня повинен бути і підручник не пописаний і подертий, і відповідне приладдя, і спортивні комплекси, і їдальня.

Повертаючись до притулку у Батьові, замітимо - дітям треба тепло і увагу батьків, які їх виховують.

Робота на землі - виховує?

Три місяці не такий і великий відтинок часу. Та в цьому притулку думають над такими питаннями: його вони називають - працетерапія. Що воно включає у свій зміст? Взяти в оренду землю. Спершу 9 га, а наступного року виділили їм 1 га. За деякими їхніми прогнозами посылна вихованцям праця на землі - корисна. Більше того, це є додаток до їхніх сніданків, обідів, вечер. Адже вирощене своїми руками - смачніше.

Можливо, - говорила нам Марта Шелемба, - десь є позитивний досвід. Але ця тема - для нас поки що відкрита.

Батьова лежить на перетині трьох районів. Це відомо аузова станція. Постійно проїжджають через неї поїзди, а маленьких втікачів, підлітків - не меншає. Були двічі-тричі у притулку діти з

ред них знайшлися й такі, котрі розповідали із захопленням про мандри. Сподобалося, коли перший раз втік із дому. А далі пішло-поїхало.

- Батькам було повернуто підлітка, - розповідала психолог Тетяна Володимирівна Петренко, - проте їх син недовго побув удома. Забрав непомітно своє свідоцтво про народження, гроші. Та й утік.

І ось інша історія, про яку наша газета розповідала у матеріалі "Як дикі гуси за теплом" (див. "Романі Яг" від 21 травня ц.р.).

... і навпаки

Померла дружина Вільмоша П. з ромського мікрорайону Син, який був у інтернаті в Малому Березному, не зумів адаптуватися до тих умов. Батько змушений був його забрати. Через якийсь час підлітка повезла сестра у Рівне, де він ходив до людей просити. Цей тіпич "бізнес" не приніс йому прибутку, пораз не було чого їсти. Підліток від тітки втік у Санкт-Петербург. Рік тому подався шукати брата Артура й другий син Вільмоша П. У передачі "Жди мене" з Москви йшлося про історію втікача.

Під час останнього навідування у притулок Мирослав Горват, голова обласного ромського молодіжного клубу "Романі Червень", впізнав цього високого чорнявого підлітка. Заговорив з ним по-ромськи. Спочатку він не хотів, як кажуть, себе прораджувати, але, розговорившись, сказав, що знає його батька. Був знайомий з покійною матір'ю. Отож, нема чого вигадувати нову біографію.

- Я хочу вчитися, але не у Малому Березному, а у нормальній школі. Поблукав по світу досить і почав розуміти, що без освіти і без спеціальності мені буде дуже важко жити.

І працівники притулку розповіли, що хлопець береться за книгу, товариський.

Батько забрав сина додому. Але він там не витримав довго і через кілька днів утік у мандри.

Третя оповідь

Про те, що і педагогі, і психолог, і вихователі намагаються, аби за три місяці, діти, як кажуть, відчули зацікавленість, тепле ставлення до них, свідчить історія і з юною ромкою із села Сюрте, з недалеко від обласного центру.

Дівчинку доставила сюди міліція. Після трьох місяців перебування її забрали додому. Та яким був подив працівників притулку, коли вона стала проситися, щоб її прийняли назад.

Хочеться звернутися до ромів і сказати: і дім, де є повна чаша, і дім, де пораз немає чий запрошити суп чи борщ, купити хліба, - не гарантія того, що ваш син чи донька при першій нагоді не зникнуть з друзями чи без них у пошуках веселого життя.

Потрібно виховання змалечку. Розказани вище приклади - промовисті.

З Батьова на Закарпатті
Юлія Зейкан,
Свєтліана Навроцька,
Мирослав Горват (світлина)

сім'ї Гога зі Сваляви - Клара, Єва, Марія, Юрко. Кілька разів їх привозила міліція зі Львова, а торк зіймою вони прийшли сюди самі, без Юри, бо він - у тюрмі для неповнолітніх.

Освіта сьогодні - хоче того міністерство освіти та науки чи ні - переживає не найкращі часи. Те, що учитель - головна фігура в школі і в суспільстві в цілому, мусять їти страйкувати - знак біди.

З дому

"з повною чашею"

Різні діти в цьому закладі. Ось приємної зовнішності хлопчик-підліток. Що привело його сюди? Виявляється, він, образно кажучи, сирота при живих батьках. Народився у благополучній сім'ї на Вінниччині. З малих літ вся увага була йому, і тільки йому. Батько - керівник пожежного підрозділу, Мати - завідувача дитячим садком.

Не зайнятий домашньою роботою Сергій П. після школи поспішав до друзів на вулицю. Се-

ПОХОДЖЕННЯ РОМІВ

Ромська міграція з Індії відбувалася протягом досить довгого періоду. Ії ж кульмінація припадає на початок другого тисячоліття н. е. Вона пов'язана з по-разкою у міжусобній війні в 1192 році під Теріамом, коли велика кількість людей обрала вигнання, рятуючись від рабства. Не виключено, що хвилі ромської міграції продовжували виникати аж до епохи Великих Моголів. Тобто, можна вважати, що вихід ромів з Індії з тією або іншою інтенсивністю продовжувався близько тисячі років. Цьому певною мірою сприяв і кастовий поділ. Зараз романологами доведено, ромі входили у касту "дом", яка включала професійних співаків, танцюристів, музикантів. У кожній з каст існувала система різноманітних заборон, в тому числі - на навчання, релігійні обряди. Їхнім членам раз і назавжди визначалися спосіб життя, професія, заборонялися міжкастові шлюби. Мандруючи з огляду на професійні та кастові особливості, ромі перенесли свої звички у нові країни. Якщо перші джерела зафіксували просування ромів на захід, то і в мові ромів це знайшло своє підтвердження. Романологи-лінгвісти знаходять багато слів перського походження, такі як "бахт" (щастя), "ангусті" (перстень). Сучасні дослідники вважають, що необхідно хоча б століття постійного контакту з іншомовним народом, щоб помітно змінилися словниковий запас ромської мови.

У Персії відбувається перший великий поділ ромів на дві гілки. Одна гілка продовжує мігрувати на південний захід, інша - на північний захід. Ромі другої гілки побували в Вірменії і запозичили такі слова, як "боб" (ніч), "грас" (кнь), а потім дійшли аж до Уельсу і запозичили тут слова, зовсім не відомі першій гілці.

Найбільш сильного впливу на мову ромів "романі чхіб" мало їх перебування у Греції, де вони, можливо, затрималися найдовше. В результаті цього відбулася асиміляція деяких лексичних та граматичних форм, що знайшло

відображення в усіх діалектах європейських ромів. Причому всі подальші запозичення, навіть з неєвропейських мов, оформлялися "по-грецьки". Грецького походження - десятки слів, які вважалися чисто ромськими: "дром" (дорога, шлях), "карфін" (газдок), "кокало" (кістка), "пета-ло" (підкова), "цоха" (сукня).

від барвало - (багатий)). Починаючи з XIV ст., мова ромів зазнає дуже великих змін у тих європейських країнах, де вони мігрували. Ромська мова гнучка, вона зазнає зміни у відмінюванні іменників та дієслів, що робить їх добрим засобом комунікації. У Європі появлення ромів вперше було зафіксовано у

кх міст, Швейцарії. В 1419 році ромі перейшли кордони сучасної Франції, а у серпні 1427 року вперше з'являються біля брами Парижа, який перебував у той час в руках англійців. Іх табір, розміщений у Шатель-Сен-Дені, протягом трьох тижнів приваблював цілі юрби допитливих. Перші згадки про ромів у пор-

Персія-Туреччина-Греція-Болгарія-Сербія-Румунія-Угорщина-Чехія-Німеччина-Франція.

З чим пов'язане таке масове пересування ромів по Європі, їхня мобільність навіть тоді, коли у них на руках були охоронні грамоти високопоставлених осіб Європи, рекомендаційні листи та охоронна грамота Папи Римського Мартіна V?

В першу чергу - зі специфікою ремесел, якими споконвіку займалися ромі: виготовленням зброї, конярством, музичним та вокальним мистецтвом. Не треба забувати, що, перш ніж з'являтися у часи Середньовіччя в Європі, ромі довгий час проживали у Візантійському світі, який був на більш високому рівні розвитку, ніж Європа. Ми вважаємо, що навичкам виготовлення зброї, обробки металу, металевого посуду Європа зобов'язана саме ромам. В той же час вони виконували функцію торговців, наповнюючи ринки східними товарами, внесли великий внесок у розвиток музичного мистецтва тогочасної Європи, зокрема, в Іспанії - у фламенко, в Угорщині - у народній музиці, у Росії - пізніше, в міському романсі.

Але після того, як Європа всмоктала все позитивне, що було у ромів, вони їй стали не потрібні. Майже одночасно всюди з'являються закони, за якими можна було вбити рома тільки тому, що він ром. Понад чотири століття ромі жили під дамковим мечем цих законів, викинуті за поріг суспільства, позбавлені доступу до культурних цінностей, освіти. Ці закони розпалювали національну ворожнечу, антагонізм оточуючого населення стосовно ромів. Тому не дивно, що і на сьогодні ромі у цілій Європі мають дуже низький рівень грамотності, проте - високий рівень захворованості та смертності, а в їх внутрішньому житті домінують громадо-родові пережитки.

Але як би там не було, у період X - XVIII століть ромі з'являються у всіх європейських країнах.

Підготувала Євгенія Навроцька

Історія народу - через мову

Історія народоске - пріг'е чгіб

Багато ромських діалектів також мають і морфемні грецького походження. Наприклад, "яме", за допомогою якої утворюються дисприслівники минулого часу, та "мос", яку використовують для утворення іменників від дієслів і прикметників замість суфікса -пе- індійського походження, які й на сьогодні використовуються у деяких діалектах (пимос від дієслова пи - пити, невимос, або невипе - (новинка) від нево - (новий), барвалімос або барваліне (багатство)-

хроніці угорського короля Андраша II (1219), коли він повернувся з хрестового походу до Єрусалима. В Словаччині їхня поява відображена у хроніці Далимла в 1242 році. Однак це були невеличкі групи ромів. Масова їх поява у Чехії відома з 1399 року, коли з'являються з Австрії "сікану сегну". В Угорщині ромі з'являються близько 1417 року, коли імператор Сигизмунд (1387- 1437) погодився видати їм охоронні грамоти. Вони прибувають до Вестфалії, ганзейсь-

тупальських джерелах належать до XVI ст. Майже в той самий час вони з'являються і в Шотландії та Англії. Можливо, там вони привертали менше уваги, ніж на своїх попередніх стоянках у Німеччині, Франції, Нідерландах, оскільки на Британських островах споконвіку жили кочівники "лінкери", спосіб життя яких багато в чому нагадував ромський. Таким чином, на основі лінгвістичного та історико-архівного матеріалу можна відновити міграційний шлях ромів: Індія-

МОДЕЛЬ, АКТРИСА, СПІВАЧКА

Наомі Кемпбел завжди привертала увагу світу моди своєю незвичайною зовнішністю. Ще 6 пак! Адаже батьком знаменитості був ром. На жаль, він не займався вихованням доньки, проте передав їй ті чудові генетичні дані, що допомогли завоювати світ. Наомі стала першою чорною моделлю, що з'явилася на обкладинках журналу "Time", а також французько- і англійськомовного "Vogue". Народилася майбутня мільйонерка в Стрітхемі (південний Лондон) у Великобританії 22 травня 1970 року. З кінця 90-х Наомі одна із найвідоміших моделей світу.

зі своїм альбомом "Babywoman", випущеним звукозаписуючою компанією Epic Records. В Японії її сингл "La, la, la Love Song" з японським співаком Тоші посів перші місця у чартах. У той же час Наомі з'явилася у багатьох музикальних кліпах, включаючи "У шаф" Майкла Джексона, режисером якого, до речі, був Херб Рітц - відомий у світі моди фотограф.

Особисті дані: 181, 85-55-85. Працювала з усіма ведучими модельєрами і агентами світу. За опитуванням журналу "Time", входить у десятку найгарніших жінок світу в історії XX століття. Проні пишуть так часто, що у багатьох розпочався "синдром Наомі". Вона є однією з героїнь книги Пітера Ліндберга "10 жінок, які шокували світ". Разом із Ель Макферсон, Клаудією Шифер та Крісті Тарлінгтон Наомі відкрила "Fashion Cafe". У 1995 році дебютувала як співачка

Наомі знялася у багатьох кінофільмах - "Дівчина б'є спайка" Л. "Рапсодія Міамі" у фільмі Алана Сміт, у картині Тоні Хіккока "Вторгнення в особисте життя", а також у телевізійних стрічках Тасмійні Нью-Йорк, "Принц свіжого повітря" та інших. Є співавтором роману "Лебідь", опублікованого видавництвом Heinemann/Mandarin. Також видала аль-

бом своїх фотографій "Наомі", в якому представлені роботи таких фотографів, як Херб Рітц, Стивен Мейзел, Річард Аведон, Еллен фон Унверт та Пітер Ліндберг. Усі збори від продажу книги йдуть у фонд Червоного Хреста Сомалі. Недавно Наомі почала співпрацювати з Далай Ламою із метою зібрати через ЮНЕСКО кошти для будівництва і відкриття дитячих садків у бідних країнах по всьому світі. Перший з них буде побудований на її честь на духовній батьківщині Наомі - Ямаїці. Свій 33-й день народження у травні цього року Наомі Кемпбел вирішила відсвяткувати шикарно, влаштувавши вечірку на своїй віллі у Сен-Тропе. Вона замовила чотири тисячі білих свічок і дві тисячі білих троянд, що спеціальним гелікоптером були привезені на французьку Рів'єру. Всі гості, на прохання Наомі, були тільки у білому: принц Монако Альберт, засновник корпорації "Майкрософт" Пол Аллен, подруга і колега по подіуму Лінда Евангеліста, модельєри Донателло Версаче, Валентіно, Доменіко Дольче, Стефано Габбана та інші. Вечірка вдалася на славу. Друзі Наомі приїхали з різних куточків світу - США, Бразилії, Туреччині... Сама вона тільки що повернулася з міні-крузу на своїй яхті "Леді у синьому". Продовжує займатися благодійною та громадською роботою.

Я знімаю просто життя

(Закінчення. Початок на 1 стор.) До речі, на одному з таких конкурсів фільм "Він та вона" виборов перше місце, після чого його показало обласне телебачення, і не один раз. А згодом ця картина потрапила на Українське державне телебачення. Я радий цьому успіху, бо у фільмі блискуче зіграли головні ролі молода україночка Світлана Бондар та ромський хлопець, якого у фільмі звуть Раджою. - Пане Вікторе, як вам вдалося створити справжню кіносагіду про життя індійського народу та його мистецтво? - Під час зйомок фільму "Він та вона" люди, які спостерігали за зйомкою, вважали, що ми знімаємо акторів із самої Індії, настільки правдиво грали наші молоді актори. Якби це за кадром звучали не фонограми зі справжніх індійських фільмів, а натуральний голос ромського Раджі під "наш" оркестр, було б іще ліпше. Зате вірші, які тут лунають, написані нашим місцевим автором Володимиром Яремчуком. Поезія українською мовою під набір жестів - такого навіть Радж Капур не знімав. - Вікторе Федоровичу, у своїх фільмах ви знімаєте простих людей, не акторів. Але ж грають вони неперевершено. Як вам удається змусити їх так грати? - Вони ж не актори! Просто розповідають, ходять, показують - вони просто живуть. А це знімаю. Леонід Савицький, м.Ульянівська, Кіровоградська обл.

СВОЄ ЖИТТЯ ЗГАДУЮ ПІД ЗВУКИ МЕЛОДІЇ СКРИПКИ МІЙРО ДЖІВІПЕ СЕРАВ ТЕЛА ГАНГІ ЛАВУТАКЕ МЕЛОДІЇ

У редакцію газети "Романі Яє" завітав стрункий, охайно одягнений, при краватці й вищених черевиках, худорлявий і на кілька років молодший на вигляд за свій вік відомий ромський скрипаль Дезидер Лацко. Людина, яка дивилася смерті в очі, пережила Голокост, страхоття війни, опанувала професію музиканта і стала хорошим сім'янином, батьком і дідусям. Наші кореспондент поцікавилася життям-буттям скрипала і попросила його відповісти на кілька питань.

- Дезидере Габоровичу, чи пам'ятаєте ви своє дитинство, особливо під час Великої Вітчизняної війни, 1941-45 роки?

- Своє дитинство, а особливо страхоття війни, яке довелося мені пережити в дитинстві, звичайно, забути неможливо.

Народився я 8 вересня 1934 року в Ужгороді. За гороскопом - Діва. Батьки мої родом з Чехословаччини - міста Павловце-над-Угом. Наньо Габор Котляр і мати Марія Лацко перебували у громадянському шлюбі, тому я ношу прізвище свого діда по матері - Лацко.

Дідо Лоці Котляр ще до війни переїхав з Словаччини в Ужгород зі своєю сім'єю і поселився на Мочарі. Він був військовим офіцером і служив в Угорській армії. Батько заробляв на хліб насущний, виконуючи замовлення, - робив вальки для будівництва житла. Було у нас десять дітей. Я був найстарший.

Коли розпочалася війна, то батько разом з матір'ю і всіма дітьми вирішили втікати в Чехословаччину - думали, що там не буде війни. Втікало разом з нами й ще кілька сімей. Доберилися у Словаччину пішки вздовж річки Уж, не зупиняючись, босі, голодні. Поселилися у своїх родичів.

Однак війна охопила усю Європу, дійшла й до Чехословаччини. Коли німці вступили у село, де ми проживали, то рідні за хатою зробили землянку, і ми всі заховалися. Але німці нишпорили всюди і нас знайшли. Усіх, хто потрапив до їх рук, забрали, вишикували на березі річки Латориця й хотіли розстріляти. Потім змінили рішення: відбрали усіх чоловіків, навіть старих і дітей, і загнали у казарму. Жнок і дівчат не брали. Приблизно тиждень давали їсти лише чорний хліб і воду. Чоловіки вдень рили траншеї й виконували різну чернову роботу, діти залишалися в казармі. Жінки працювали в

сільському господарстві. Згодом німці дозволили матерям приносити їжу дітям. Зрозумівши, що дівчаток німці не зачіпають, ромки почали пробиратися вночі до казарми і передавати хлопчикам хусточки і сукні. Таким чином хлопчики під виглядом дівчаток почали втікати з матерями з казарми. Мене мати вивела у вбранні дівчинки під довогу сукнею. Так, завдяки кмітливості й ризику ромок, більшість дітей було виведено з казарми. Розстріляти усіх нас німці не встигли, бо раптом у селі з'явилися руськї війська, і німці почали відступати, а всіх в'язнів звільнили.

Наші батьки збралися в Ужгород. Дорогою додому побачили страшну картину: уся територія, якою ми йшли, була встелена трупами як німецьких, так і російських солдат. Перелякани, голодні діти плакали і не могли швидко пересуватися. Батьки заспокоювали нас, що все буде гаразд і ми незабаром опинемося вдома.

Дійсно, коли ми прийшли в Ужгород, то побачили, що табір не зруйнований, а наша хата вціліла. Усі десять дітей залишилися живими.

До війни встиг закінчити 3 класи в угорській школі, а пізніше закінчив семирічку в українській школі й паралельно вчився грати на скрипці у відомого ромського скрипала Калмана Патаї. Гра на скрипці стала основною моєю професією, хоч я ще працював й в інших установах.

- А як склалося ваше подальше життя?

- Одружився я ще до призову в Радянську Армію. Покохав юну чарівну ромку Терезу, дочку відомого цимбаліста Івана Гаракала. Дружина мала чарівний голос і чудово співала. Я в основному грав на весіллях.

Сімейний затишок перервала служба в армії: потрапив у місто Жуковський Московської області в будбат. Після тренувань і будівельних робіт у вільний час грав солдатам на скрипці, яку взяв із собою. Пізніше разом з друзями-військовослужбовцями, які грали на інших інструментах, організували самодіяльний ансамбль: акордеон (вірменин), контрабас (грузин) і скрипка (ром: я). Керував ансамблем, звичайно, я. Так промайнули три роки. Коли повернувся додому, то вперше побачив свого сина, якого мені дружина народила за час мого перебування в армії. Я був дуже ра-

дій і щасливий... А взагалі, я мав четверо дітей - один син і три доньки. Разом з дружиною Терезою пережили велику трагедію, коли померла старша донька Олена.

Свою сім'ю я завжди забезпечував. Вдень з батьком працювали у колгоспі в Сторожниці Ужгородського району - робили саман, а ввечері грав на скрипці у ресторанах по всьому Закарпаттю, аж поки не розпався Союз. Маю власний будинок, який купив на зароблені гроші. Моє щасливе і радісне життя перервала смерть дружини Терези. Втрапивши жінку, яку я дуже поважав і кохав, я зневірився у житті. До цього часу живу з болем в душі. Моя дружина для мене була найкращою у світі, інша мені непотрібна. В основному, спілкуюся з донькою Валерією, вчу внуків грати на скрипці. Їх у мене четверо. Однак найбільш здібний і особливо тягнеться до музики 4-річний Тибко. Займаюся домашнім господарством. Пенсії, звичайно, не вистачає, тому дякую і бажаю здоров'я тим, хто допомагає нам, літнім людям, вижити і поліпшити своє матеріальне становище.

У вільну хвилину беру скрипку в руки й починаю грати улюблену мелодію, а перед очима спливає усю моє прожите життя - як страшне лихоліття війни, так і найкращі прожиті роки з коханою дружиною.

Розмову вела
Волика Опаленик

Книга в газеті

Аладар АДАМ,
Юлія ЗЕЙКАН,
Євгенія НАВРОЦЬКА

Парно бар ай кало кінно

Білий камінь з чорної катівні

ПРАВДА - МОЛОДИМ РОМАМ КАЗКА

ЧАЧІПЕ - ТЕРНЕ РОМЕНГЕ ПАРАМІСА

- Коли гітлерівський рейх загарбав чеські землі, то угорські фашисти встановили в нашому краї криваву диктатуру, - повагом, неквапливо, вибиваючи з люльки залишки тютюну, - оповідав ромський казкар Митрович. - Я не вигадую якихось сюжетів для своїх творів, а розказую правду. Вона молодим казкою. Най так і буде. Вони про той гіркий час, коли гористі панували на Закарпатті, знають хіба що з книжок, кінофільмів. У школі на уроках історії вчителі говорять про це...

Село Горинчево, де живе знаний в Україні казкар, відоме за його творчістю, а також земляків. Найвідоміший серед них Андрій Калин.

- В мене є немало казок, у яких я розкриваю середньовічні тортури, які мадярські пір'яники, а також німці, випро-

бовували на безневинних моїх одноплемінниках. Гетто із ромських таборів - ось що вони принесли в край...

Слухали поважного горинчівця, чиї казки вже розлетілися в широкий світ із книг, де його ім'я - поруч із світовими оповідачами. А все ніяк не могли відігнати од себе розказане в сусідньому селі Іза, куди заглянули до рідних добре відомого Митровичу Дмитра Вакарова.

- Нема вже Дмитра, а пам'ять про нього живе, - при перших навіданках у це село говорила його сестра Ганна Онуфрієвна. - Ось подивіться його листи до друзів, книжки, вірші.

*Зводять тюрми і казарми,
Щоб корився рідний край.
На село по два жандарми,
А читальні - не питаї...
Вільно ходять Закарпаттям
Лиш єпископ і магнат.
Чадом смерті і прокляттям
Віє від Карпат.*

Ми сьогодні знаємо сумну статистику: за неповні 6 літ хористи кинули за ґрати 183 395 чоловік. Їх не лише катували, а й розстрілювали. Причиною вважали непослух. Та що там казати. За літа фашистського терору від рук катів загинули 115 тисяч закарпатців - фактично кожну шостий житель краю.

Наша книга - про ромів жертв Голокосту. Себто про тих людей, які упродовж чотири півтисячі літ, прикочувавши, облаштувалися на Закарпатті. Але криваві поневолювачі позбавили закарпатоукраїнське населення всіх політичних прав і свобод і почали проводити мадяризацію краю.

Ромам нацистська партія та її вождь, а про це вже вказувалося в передмові, підготували нечувану в ХХ столітті інквізицію. Як тут не процитувати такі рядки ще одного ромського казкаря Митровича - Миколи Сокача, замученого (як учасника розвідувальної групи, очолюваної угорським інтернаціоналістом Ференцом Патакі) у Сигетській тюрмі 25 квітня 1944-го. Разом з іншими підпільниками його розстріляли.

Чи зазвучить реквієм? Чи шундьола о реквієм?

Ромський Голокост повертається зі свого потойбічного вірш, б'є на спокон у небайдужі груди тих, хто живий на нашій маленькій планеті Земля, його сумний дзвін з допомогою невидимого інформаційного поля сягає найвіддаленіших Галактик і Мегагалактик.

Ще одна трагічна сторінка хроніки ромського Голокосту на Кіровоградщині. Драматичні події, які сталися на території лісового масиву, що носить назву Гусарське урочище, сталися в один із весняних днів 1942 року.

Колішній вчитель Новоукраїнської ЦШ №6, нині пенсіонер - Микола Карлович Гордієнко мимоволі став безпосереднім свідком жалюгідного видовища, яке неначе зійшло з моторованого картин-видиш Ієроніма Боска...

16-річний Микола на той час виконував обов'язки помічника тракториста і працював того дня у полі разом з жінками, які сапали буряки. Свідками того страшного діяння була також жителька сусіднього села Комішувате Ольга Сизоненко, а безпосереднє місце фашистського злочину може показати лісник Іван Якович Гайовий.

Сталася ця страшилива подія, до речі, неподалік тієї місцини, де знаходиться масове поховання розстріляних євреїв. Так сплелися і поєдналися у Вічності долі двох праведних народів.

Сапальники бачили, як відкривали стіпони безтурботно прямував великий ромський табір - приблизно п'ятнадцять кілометрів. Зненацька, наче підступні шуліки, налетіли фріци. З лютою ненавистю

накинулися на беззахисних кочових ромських пілігримів, почали жорстоко бити, роздавати, знімати з нещасних жніок бжуктерю, забирати коней. Дали по-звірячому забити бідоласних ромів прикладами, щоб зайвого разу не витрачати куль...

Свідки добре запам'ятали, як один із ромів відчайдушно намагався уникнути неминучої долі, але вгодовані солдати без особливих зусиль надзгоднали приреченого віткача і з нелюдською жорстокістю забити його прикладами.

А одна молода ромка в пристрасно-останній спробі зберегти життя своїй маленькій донечці щипляла кишулі її у напрямку сапальниць у марній спробі вберегти від трагічного фатуму. Та дарма... Скам'янілі жінки навіть з місця зрушити не встигли, як до місця падіння дитини стрімголов підсочив гітлерівець і холоднокровно застрелив беззахисне дитинча...

Того ж року у відомій всім новоукраїнцям балці розстріляли п'ятнадцять ромських сімей. Хоча спочатку німці ромів не чіпали, знищували росіян, а потім - євреїв. Але у 1942 році за них узялися...

До того ж, партизанський рух "допоміг"... Як зроблять лісові "месники" зухвалий рейд, під час якого щось підірвуть або одного-двох німців на той світ спровадять, то розлючені фашисти потім лють зганяють на безневинних мирних мешканців, зокрема, ромак.

На с'данні двох районів Кіровоградщини - Новоукраїнського та Добровеличківського - є ще одне, за свідченням очевидців, сумне місце поховання численних

жертв ромського Голокосту. До речі, майже поблизу цієї території стоїть непереснічний знак - центр Європи (про цей факт свого часу сповістили вітчизняні ЗМІ).

... Якщо спрямувати свій шлях залізницею Москва-Одеса у напрямку вузлової станції Помічна, то через кілька кілометрів ваш шлях неминуче перетне залізничний мст. Саме під ним, розповідав нещодавно одному з нас відомий в районі журналіст з 30-річним досвідом роботи (нині - на пенсії) Микола Іванович Падурський, і знаходиться місце величезного поховання знищених фашистами численних ромських сімей.

Микола Іванович також казав, що ніби на місці розстрілу і поховання встановлений дерев'яний хрест, і раніше кожного року багато ромів з усіх кутків колишнього СРСР приїздили туди, щоб віддати останню данину й шану трагічно загиблим родичам і просто представникам рідної нації. Про сусідстві з Падурським проживав один дід, який достеменно знав про всі подробиці того лиха, міг точно показати місце знищення безлічч ромського населення, але, на превеликий жаль, два роки тому помер...

Окрім того, існують, так би мовити, локальні випадки знищення однієї-двох ромських родин, які спонтанно трапилися на страшному шляху знавсних фашистських вурдалаків, вцент роздратованих відчайдушним опором радянських військ. А частенько фашистська наволоч просто влаштувала своєрідне "сафарі" на випадково зустрінутого представника ромського роду-племіні.

У всякому разі, подібних випадків на території, приміром, Кіровоградської області, а саме - у Новоукраїнському районі, - існує досить багатенько. Такий собі прихований Голокост.

Мешканці похилого віку - українці - розповідали, як жорстоко знущалися німці над ромами-юнаками, а понад усе - над молодими і гарними ромськими красунями, нещадно й цинічно гвалтували їх.

Акти страхіття геноциду ромського народу спостерігалися і в інших районах Кіровоградщини - у селищі Тальному, Златопіллі (не-редмістія Новомиргорода), на сусідній Черкащині - у районному центрі Сміла (винищено 40 ромських родин), Звенигородці (знищено 20 родин), Корсунь-Шевченківському...

І все-таки нас особливо до глибини душі вражає факт масового поховання загиблих ромів на шляху до смт Добровеличківка, про яке згадували вище. Яка зловісна символіка.

З кожним роком ромський Голокост відкриває все нові й нові трагічні сторінки своєї чорної історії. Тільки от на сучасному рівні з цього приводу абсолютно ніяких зрушень не спостерігається. Хоча начебто всі в одній країні живемо.

А хтось міг жити, але потенційні батьки були нагло винищені в зловісній пащеці ненажерливого Молоха війни, яка не розбирала - де росіянин, де українець, де ром...

Так, війна ромами не гребувала, рівняючи всіх за своїм страхливим ранжиром.

На жаль, у житті не все так просто. Далеко ще нам до спільного реквієму безневинним жертвам ромського Голокосту.

Юрій Лукашевський,
Леонід Савицький

ROM-PRESS

Королівська боротьба в Румунії

Щорічно у вересні поблизу одного із румунських селищ збираються тисячі ромів для святкування дня народження Діви Марії. По-святковому вдягнуті у колоритні, яскраві національні ромські костюми, багато прикрашені золотими виробами батьки, у цей день знаходили пари для своїх дітей. Чорні автомобілі "Мерседеси", кінські підводи повністю заповнювали схили пагорба, палатки, вогнища, на яких смажились цілі туші свиней, прикрашені овочами і наповнені спеціями.

Цього року свято, на яке з'їхалося понад 500 тис. чоловік, було оцінено поліцейськими, не інакше як бунт. Правоохоронці провели чималу роботу, аби попередити насилья між двома великими родовими кланами кандидатів у королі. Суперечка точилася між прибічниками Флоріана Чаби - сина поважного короля Іона та двоюрідного брата останнього короля - Юліана Радулеску.

Обидва кандидати в королі розклали величезні та багато оздоблені палатки і збрали доволу себе значні юрби людей, які вигукували різні гасла і приносили квіти. Проте, незважаючи на захоплення натовпу, жоден із кандидатів не отримав підтримку, оскільки більшість була байдужа до королівських проблем і вирішувала свої сімейні питання.

Залишилися нам, сучасникам, поезії. Ось одна, з якої цитуємо строфу:

*На завтра прихилиться гори,
Якщо не стоять, а йти,
О, треба відкрити простори,
Щоб світлої свободи знайти.*

(“Судилась нам доля сувора”, 1940 рік).

Потрібно зазначити, що роки окупації Закарпаття - це нині ще недосліджене поле (коли, зокрема, йдеться про ромське населення краю).

А втім - як приклад - ромі, яких фашистський режим заповзявся, услід за єврейським населенням, знищити.

Розказував Митрович:

- Наш нарід нічим не завинив... Та проклятий Адольф зненавидів його... Всі оті душогубки, у яких спалювали тих, кого взяли в табори, - перемелювали тисячі ні в чому не винних людей...

Ми ще повернемося в село Горінчево на Закарпатті й розкажемо читачам про ромського казкаря Митровича, його твори, народжені в різний час, а також так звані радянські літа, які передували визвольній боротьбі народу за свою Волю. І вона прийшла...

Тепер, на тринадцятому році незалежності України, журналісти всеукраїнської ромської народної газети "Романі Я", студенти, які навчаються завдяки Міжнародному фонду "Відродження", збирають, мов ті зернятка, й записують свідчення тих ромів, котрі пережили Голокост.

ВИБУХ ЗАБРАВ ЖИТТЯ

Вибухо лас о джівіне

я була найменшою. Дуже батьки раділи своїм двом донькам і двом синам. Адже траплялося так, що не встигне дитина народитися, як уже помирає. А знали нашу родину за золоті руки Йозефа Лакатоша - так кликали батька. У Варах майже не було угорської родини, у котрій би не було щось

із речей, зроблених ним. Особливо майстерно він умів плести кошики різних, найвигадливіших форм.

Весна 1943 року видалася напрочуд важкою. Прийшли німці, і всім заборонили покидати табір. А в ньому мешкало - до 150 ромів. Було 30 хат. Жандарми разом із німецькими солдатами часто навідувалися у табір, змушували чоловіків йти в ліс рубати там здорові гілляки і приносити в табір. Цими ж гілляками й били дорослих чоловіків на очах їх дружин та дітей. Подібна кара була дуже принизливою.

Невдовзі надійшов наказ: здорових чоловіків забирати на примусові роботи в Угорщину. Батька теж мобілізували, не встиг навіть попрощатися з нами. Та йому дивом вдалося втекти і повернутися додому. Щоб якось прогудувати родину, найнявся до багатого угорського газди і працював у лісі. Якось був виявлений склад снарядів у лісі. Батька змусили їх переносити. Один із снарядів, на горе, розірвався. Розірвало батька на багато частин, і для того, аби поховати його, довелося зібрати їх докупи.

Моя мати дуже важко піднімала нас, дітей, на ноги. Вона ходила в ліс, заготовляла там лоузу. Від неї навчилися і ми виплітати кошики. Отак і жили.

Із розповіді Пірошки Форкош, 1937 р. народження, жительки с. Вери Берегівського району.
На світліні: казкар Юрій Митрович

- Степане Юрійовичу, чи пам'ятаєте ви своє дитинство і яким чином вам поталанило навчатися у суворовському училищі?

- Дитинство, яке у мене було тяжким і якого, як кажуть, не бажано навіть ворогу, пам'ятаю добре. Мій батько - Юрій Іванович Давид, 1926 р.н. - вирис у сім'ї ковалів в ромському таборі с Арданово Іршавського району Закарпатської області. Одружився на симпатичній ромці Анні з чудовим голосом, яка співала у той час у різних кабаках. Анна мешкала в ромському таборі у полі за Іршавою, куди переїхав жити тато. Я був єдиною дитиною в їхній сім'ї. Тато працював будівельником, ходив у навколишні села на заробітки й утримував сім'ю. Проте батьківського піклування я отримав мало: розпочалася війна, і мої тато й мама пішли добровольцями на фронт, а я залишився з бабусею Юлією.

Тато був танкістом, а мати зі своєю двоюрідною сестрою, теж Анною, виносили на своїх плечах поранених і допомагали їм. Мама з війни не повернулася, а тато потрапив у концтабір у Німеччині. У який саме, не пам'ятаю, бо розповіді бабусі стерлися з пам'яті. Пам'ятаю, що бабуся їздила до мого батька у концтабір і навіть змогла передати йому передачу. А коли поїхала вдруге, то свого сина уже не знайшла. Пізніше і тато вижили, котрі перебували разом з татом у концтаборі, віддали бабусі його військовий квиток і всі нагороди. Вони й досі зберігаються у мого двоюрідного брата.

Згадую ще, як ми з бабусею Юлією у 1944 році поїхали в Угорщину. Там нас схопили німці, завантажили, як тварин, у товарні вагони і привезли в Польщу, де поселили у барак. Виявилось, що ми потрапили в концтабір.

Одного разу, коли нас вивели з барака, бабуся натрапила на незнайомого угорського солдата, якого переховувала в лісничій в стогу сина. Він був поранений, бабуся його пошкодувала і заховала, а я вночі принісв йому воду

Степан Давид: "Хочу відчутти повноцінне ромське щастя, яке втратив у дитинстві"

"Камав те шунав лачі романі бахт, саві хасардем кана сомас чгаворо"

На околиці Іршави серед поля існував ромський табір за часів панування Астро-Угорщини. Проживали роми в убогих хатинах, збудованих з дерева і саману. У той час лютувала холера у таборі. Вмирили діти і старші люди. Ця хвороба забрала дуже багато ромів. Голод, холод, розпач і незахисність панували у таборі.

Ось у таких умовах у подружжя Юрія і Анни Давидів 25 березня 1939 року народився єдиний син і назвали його Степаном. Батьківського тепла відчув мало, бо коли розпочалася Велика Вітчизняна війна, то батько й мати пішли доб-

ровольцями на фронт, а малолітня дитинка залишилася з бабусею Юлією. Бабуся повністю взяла на себе виховання внука. Переживши страхотні війни і сірпінську долю, Степан отримав вищу освіту і став інженером-будівельником... Будував космічні шахти на Байконурі.

Мені поталанило познайомитися з цією цікавою людиною, можна сказати, ромською перлиною, бо такого талановитого рома з математичним складом розуму мені вперше довелося зустріти. Я попросила Степана Давида відповісти на кілька питань.

і їжу. Таким чином бабуся Юлія врятувала йому життя. Коли солдат видужав, то потрапив сюди служити. Солдат упізнав бабусю і вночі нас випустив.

Справжнє митарство і "ходіння по муках" випали мені після війни і смерті бабусі Юлії, коли я опинився у сім'ї рідної сестри мами - своєї тітки.

Рн у тім, що у 1949 році наш табір почали зносити, а всіх ромів переселяти в с.Собатин, не виплачуючи ніяку компенсацію. На місці ромського табору було заплановано побудувати винзавод. Багатьом ромам нікуди було дітися, то й стали вербуватися: у той час приїжджали агенти на Закарпаття з різних областей і рес-

ченість - взагалі не могли передати те жалізне почуття, яке охопило моє дитяче серце. Я не вірив своїм очам, не вірив, що біля мене нема моїх родичів, став метатися з одного кінця вокзалу в інший і дуже плакати. Від плачу втомився і у кутку заснув. Прокнувшись, я знову заплакав. До мене підійшли незнайома жінка і російською мовою, яку я на той час погано знав, почала розпитувати. Вона зрозуміла, що мене покинули або я загубився, і відвела мене у Ізмаїльський дитячий притулок. Звідти мене відправили у Молдавію, спочатку у М.Кишинів, а пізніше в Камрат. Там я навчався до 3 класу. Куратором у той час дитячих будинків був Климент Ворошилов. Я до ньо-

будувальника й був направлений на стратегічні військові об'єкти (Семипалатинськ, Челябинськ, Сорок та ін.) будувати ракетні шахти. Це, звичайно, секретні об'єкти, проте строк моєї угоди про нерозголошення тасмниць уже зійшов, та й взагалі Союз розпався.

Далі за наказом головнокомандуючого будівельними військами генерал-полковника Володимира Поталчука мене послали у Байконур будувати шахту для космічного аеродрому. Шахта вдалася на славу. Бачив сам пуск ракети з супутником і першого космонавта Юрія Гагаріна, конструктора Сергія Корольова, жанку-космонавта Валентину Терешкову і майже уїх на той час космонавтів. Згодом

захворів. Лікарі поставили діагноз "анемія" і послали лікуватися в Москву. Коли видужав, повернувся на батьківщину, де минуло мого босоного дитинство.

- Яке враження справило на вас Закарпаття, коли ви опинилися знову серед своїх людей?

- Мене прихистив єдиний родич - двоюрідний брат - Антон Давид. Моя дружина - Анна Іванівна, з якою я познайомився у Казахстані, була з м.Червоноград Львівської області. Вона працюва-

ла вчителькою - викладала математику. Маю шість дітей - 3 сини і 3 дочки. Звичайно, я був дуже радий, що опинився на Закарпатті, де народився і звідки мої батьки. Я цілував землю, від хвилювання подих стискав мої груди, а на очі навертали сльози.

Діти були байдужими, головне для них - бути поруч з батьками. Я влаштувався на заводі в Іршаві, а дружина працювала в школі. Моє щасливе життя перервала смерть дружини Анни у 1988 році. Четверо дітей були уже самостійні й мали свої сім'ї, а двоє мені довелося виводити в люди самому.

- Степане Юрійовичу, ви й далі продовжуєте самотнє життя?

- Кілька років тому я познайомився з молодію красунею ромкою Ангесою Коєві з с.Арданово. Вона привабила мене своєю молодістю, красою і ромськими манерами. Молодша від мене на 15 років. У мене заргала ромська кров, я закохався в неї і переїхав жити в ромський табір, який знаходиться в с.Арданово Іршавського району. Зводжу новий будинок і хочу відчутти повноцінне життя, яке я втратив у дитинстві.

Валентина Ткаченко

ПРЕСА

Попит і пропозиція

"Дивовижний народ - цигани. Вільний, волелюбний, щедрий на талант: танцювальні, пісенні, музичні..." Після ознайомлення з такою преамбулою публікації "Циганські тонкощі" в одному з останніх номерів газети "Україна-Центр", яка дислокується у Кіровограді, нарешті згріхав з невідомою полегкістю: "Лід рушив!". Хоча, звичайно, відверто корибить оте архаїчне "цигани", але вбачаєш, адже, незважаючи на відверту амбіційність назви друкованого органу, він виходить у глухий провінції, якою здана є Кіровоградська область і куди слово "роми" ще не дійшло, а якщо надіде, то місцеві акули пера популятують його з назвою італійської футбольної команди "Рома".

Втім, як тільки починаєш читати далі - ейфорія вивітряється, тому що матеріал, який подається без підпису, бо запозичений з Інтернету, є таким собі мін-дайджестом "злочинних" ромських угруповань. Лід з місця так і не зрушив...

Спочатку довірливому читачеві повідомляється сенсаційна новина: виявляється у ромів є в наявності кілька паспортів - справжніх, але виданих на різні імена та прізвища. "Робиться це просто, - розповідає невідомий автор Інтернету. - Циганка, народивши дитину де-небудь у чистому полі (мовляв, що з них узяти і справжнісінькі дитини!), прямуює до

найближчої сільради, ресструє маля і отримує свідоцтво про народження. Наступного дня вона рушає до шшої сільради (близький світ? - Ю.Л.), але цього разу до свідоцтва заносяться інші дані. Коли настає час отримувати паспорт, циган оформлює кілька паспортів за кількома свідоцтвами про народження". Таким чином, за словами автора, ром має скільки завгодно офіційних прізвищ, а справжнє ім'я можуть не знати навіть у рідному таборі. На жаль, "просунутий" у ромських реаліях горе-дослідник не повідомляє навіщо тому чи іншому ромові стільки паспортів!

Аналіз "злочинних" угруповань "дослідник" починає з групи "черня", яка складається лише з жінок. Автор якразово розписує, як "рецидивисти" у смугастих спідницях залюбки шийють у дурні довірливих господарів квартир. І сумно констатує: "Квартирні крадіжки, які здійснюють цигани, розкрити практично неможливо". Хоча цей глибокодумний висновок свідчить лише про доволі низький фаховий рівень дільничних, слідчих та службових собак зокрема...

Ще одна категорія - "ловарі". За свідченням невідомого "шакала пера", до них належать роми, які займаються так звану "ломкою" грошей поблизу пунктів обміну валюти, комерційних кіосків та вокзалів.

Третя категорія "колдерарі". Ці зай-

маються ворожінням, адже вправно опанували мистецтво навіювання.

Найбільш небезпечною, за думкою "науковця", є четверта група - "серві", яка займається крадіжками та торгівлею наркотиками. Останній розділ цієї "історико-етнографічної розвідки" - "На імення барон" - вміщений задля того, щоб відверто нажахати наївних читачів зловісними "циганськими баронами".

Нещодавно на Кіровоградщині почала виходити ще одна газета - "Репортер", яка, до речі, є додатком до згаданого "України-Центр". Цитуємо її: "9 серпня на вулиці Родімцева (Кіровоград) циганка, яка попрохала хліба та води, вкрала і довірливої господині золоту обручку, золотий ланцюжок з кулоном, 50 доларів США та 290 гривень".

А не так давно наша Кіровоградська область знов прогримала у пресі та по каналах ТБ! У місті Світловодську зникли дві малі дівчинки: трьох та чотирирічних - Анжеліка Бузажи та Світлана Тендіна. Після того, як міліція збілася з нг, відшукаючи двачоток, один з високих чинів МВС офіційно винс з телеекрана суворо-неспростовий вердикт: "Двачоток викрали... цигани!"

Здається, незабаром роми витіснять з анекдотів нещасну невістку. Найцікавіше: невідомі після цього зникнення знали міністра МВС Юрія Смірнова. Ромський Бог усе бачить?

Юрій Лукашевський, Леонід Савицький

ЛИСТ У РЕДАКЦІЮ: ЧИТАЧІ РАДЯТЬ, СПЕРЕЧАЮТЬСЯ

Наші сподівання - на вивчення ромської мови

АМАРО БІЙЗИПЕ - ТЕ СІКЛОН Є РОМАНИ ЧГБ

Годі сперечатися - приступаймо до роботи. Я тільки можу вітати журналістів "Романі Я" та добрих друзів газети, котрі, починаючи з першопересованого номера, розпочали чи включилися в розмову про мову - душу народу. Час бо вже для цього настав. І тому дядувати можна тим нашим однодумцям, котрі приступили до організації недільних шкіл та налагодженню в них роботи - найперше це голова Виноградського районного культурно-просвітнього товариства "Романо Дром" Ласло Дюрі.

Наші діти, цілком погоджуються з ним, повинні знати українську мову як державну, але час би вже вивчати й свою рідну.

Правильно ставлять кадрові питання організатори недільних шкіл: хто працюватиме з дітьми, навчаючи їх ромської мови? Бров табору, який не володіє методикою? Педагогі місцевих шкіл? До того ж, окрім абетки, виданої Закарпатським обласним товариством "Романі Я" та одноіменною газетою, журналу "Сонечко" (ті ж видавці за спонсорської підтримки фонду МАТРА), дуже мало навчальних посібників.

Як і пан Ласло Дюрі чи пані Ганна Рошташ із Закарпаття, в нашій громадській організації є люди, здатні вести заняття в недільній школі. Та, на мою думку, з діяльністю ромських шкіл одразу ж виникають перші проблеми. Про них писали голови товариств - необхідні спеціальності, підготовлені державою у вузах.

У цій справі своє слово має сказати і Державний комітет у справах національностей та міграції.

З повагою до редакції,
голова Сумського громадського Товариства ромської культури "Авен Бахтало"
Руслан Москальов

Знайом ромка - журналіст обласної газети Люба Лук'янцева, коли у розмові порушив тему найстаріших ромів України, відверто здивувалася: "Чому б не відвідати мого діда, Івана Івановича Горбатенка?"

- А скільки йому? - вдавано зацікавився я (адже Любі - двадцять з невеличким "хвостиком" років).

- 98.

- Скільки??!

Цікаво, яке місце в ієрархії драбини ромів-довгожителів займає герой моєї публікації - входить до чільної трійки, чи, може?!

У гості до діда Івана ми вирушили разом із Тамарою Григорівною Чернієнко, яка протягом останніх років збирає матеріали по ромському Голокосту. Саме вона стала мені у великій нагоді. Вона ж і сфотографувала діда Івана разом із бабою Мотрею...

Вражаюча цифра - 100 років! - що не кажити, якщо прикласти її до людського життя. Щось ефемерно-іреальне. Особливо в наш суворий час, коли хоча б на шостий десяток перейти... Іван Іванович Горбатенко - 1905 року народження. Який похмуро-крижаний подих історії проймає душу! Живий свідок історичних реалій колишньої країни під назвою Радянський Союз...

Родом Іван Іванович Горбатенко з Кишинєва. Зараз проживає на Кіровоградщині. А поміж цими двома місцями помешкання - безліч інших. Та й чи можна за 98 років всидіти в одній точці земної кулі? Тільки у селі Велика Виска Маловізьківського району прожив 30 років і ще 20 - у Новоукраїні.

Про довоєнне життя (а у Велику Вітчизняну йому було близько сорока) дід майже нічого не розповідає: "Кочували, як усі, жили, як усі". Першою дружиною Горбатенка була, звичайно, ромка. Народила коханому трое дітей. Та щасливою одноманітністю існування порушив злий подих війни. "Жінку з дітками німці постріляли..." - на дідовому обличчі виступає ледь помітна сльоза. Того страшливого дня 1942 року Іван втратив дружину, усіх дітей, матінку, братів, тещу. Сам врятувався дивом. Один знайомиий українцев передав листоніш, щоб попередила ромів - нехай усі ховаються, бо німці готують на них величезну облогу. Жінці пощастило в останній момент повідомити Івана про неминучу трагедію. Не встиг він добігти додому... "Я вітк, а рідня залишилися... не встигли..." Як тоді не розірвалося серце у вмиль осиротілого кра-

сеня-рома? "Так сталося, що з усієї родини залишився один..." - який невимовний біль у цих болісних словах старого рома. Спочатку, за словами діда Івана, німці ромів не зачіпали. У 1941 році випадків вбивства не спостерігалося, хоча всі вони були переписані

До речі, ромський цвинтар знаходиться неподалік від дідової оселі. Багато людей там поховано. Особливо тих, хто пережив страшний воєнний час. А дід Іван тримається. Вінний дід.

Що найбільше вражає, то це ясный розум 98-річного Горба-

хо, директор зібрав своїх робітників і сумно мовив: "Будемо усі розраховувати". І дівчина, разом з іншими бідлашними жінками, вирушила пішки до Сибіру. Транзитом через Кавказ. І не просто пішли, а й корівок погналі... Вони в ідальні познайоми-

соток городу, де росте картопля і цибуля й інша городина. Є, щоправда, конячка. Воду носять з судинної хриниці, а за продуктами їздять дід Іван. Майже кожного тижня сідає на бричку і рушає на базар - скупляється, що вже стало своєрідним ритуалом. Через оту

Старійщина

МАЙГУРО

поліцаями, які достеменно знали, хто чим "дихає". А через рік розпочалося справжнє нічне пекло. Горбатенка від неминучої смерті неодноразово врятувало те, що був білявий, на рома зовсім не схожий.

"Молодий був (а вже під сорок - Ю.Л.), а все бігав, постійно переховувався, - зітхає під немилосердним тягарем важких спогадів дід Іван. - А ондечки до сусіда - Михайла Сердюченка прийшли, сім'ю забрали. Той почав заступатися - спочатку вдарили, а потім вистрелили прямо в обличчя. Куля вийшла навиліт з ока". Дивно, але за дідовими словами, той чоловік уцілів. Зараз йому 83 роки. "А в сусідній хаті нашого депутата розстріляли, на прізвище Макалш..."

Майже постійно смерть була поруч з Іваном, але, на щастя, так і не зустрілися. А потім взагалі рухо на нього махнула - нехай живе... Що дід Іван і робить. Відлучив життя замість тих, хто рано пішов на вічний спочинок.

тенка. Каже, що добре пам'ятає все, особливо те, що трапилося понад 50 років тому. От тільки ноги страшенно болять, та ще недочуває, доводиться ставити питання на підвищеному "обертоні".

До речі, пані Тамару особливо вразило, коли зайшли до скромного помешкання Горбатенків (хата знадвору вбога!): всередині панує стерильна чистота. А у маленькій спальні стоїть етажерка з книгами. Донька багато читає. На стінах - ікони. "Ми ж христіяни, - каже дід Іван, - я змалечку постійно до церкви ходив".

Друга дружина Івана Івановича - Мотря Василівна, надзвичайно мила бабуся з приязною посмішкою, також належить до плеяди довгожителів - вона 1918 року народження. Українка. Сама з Донбасу. Її родина вимерла під час Голодомору 1933 року. Коли дівчинці виповнилося 14, до хати зайшов незнайомий чоловік - вербувати на шахту. 9 років Мотря там проробила. Рубала вугілля. А як фронт підійшов бижен-

лись, де вона куховарила. Від другого шлюбу дід Іван має єдину доньку Галину, двох онучок - Любу та Ніну, а також 14-річного онука Андрія. Від доньки, котра нині проживає разом з батьками, та, на жаль, дуже хворіє, почув деякі цікаві подробиці життя діда Івана.

Він свого часу політикою цікавився. То, мабуть, Люба в нього пішла - оце разом з Віктором Ющенком ходила на Говерлу. До речі, дісталася молода ромка вершини найпершою з усієї кіровоградської делегації.

Змолоду Іван Іванович працював у кузні, робив ковальські михи, віяла, решітки тощо. Звичайно, його праця ніде документально зафіксована не була, тому зараз отримує пенсію, точніше, так звану соціальну допомогу, в розмірі 30 гривень. Спілки ж у бабусі...

"Як жити? - тяжко зітхає дід, - цю за світло підвищили, все подорожало, вугілля немає за що купити..."

У старого подружжя лише 8

бричку його знає багато мешканців району.

Як розповіла онука, у когось селищі дід випадково надідав поклади білої глини. Тепер іноді їздить туди на "розкопки", трохи накопає, а потім продає на базарі. З того й живе невелика родина. А як хворіє дід, стоїть бричка на "приколі"...

Найприкрше те, що до Горбатенка нікому й справи немає. Невже на Кіровоградщині, зокрема в Новоукраїнському районі, багато тих, хто за два роки може перетнути межу особистого століття?!

Автор, зі свого боку, плекає велику надію щиро привітати Івана Івановича 5 травня 2005 року - зі сторінним квілеєм. Дай Боже Вам здоров'я, вічний діді!

Юрій Лукашевський,
м.Новоукраїнка,
Кіровоградська обл.

На світліни Тамари Чернієнко: Іван Іванович і Мотря Василівна Горбатенки.

РОМ-ПРЕС

Проект захисту здоров'я

У другій декаді вересня цього року у Страсбурзі відбулася дводенна конференція, присвячена здоров'ю ромських жінок. На ній були оголошені результати обстеження здоров'я ромок 18 країн Європи. Як зазначила президент Міжнародної мережі ромських жінок Пост Сарайя, "ромки мають шанс померти на двадцять років раніше, ніж неромки". Більшість жінок, які захворіли, не звертаються до лікарів і не лікуються в лікарнях. Ця ситуація є типовою як у Західній, так і Східній Європі.

Новий проект, що розпочався, засвідчує інтерес ромок 18 країн Європи до свого здоров'я. "Ми

маємо багато планів, бо знаємо свої власні проблеми у нашому суспільстві краще, ніж будь-хто. Нове покоління молодих ромок з їх зацікавленістю дозволяє надіятися на краще у майбутньому", - відзначила пані Пост.

Сама пані президент - видатна дівка групи сім'ї у Швеції, має свій бізнес, мати чотирьох дітей. Під час свого емоційного виступу вона сказала, що її мама була насильно стерилізована у 1959 році.

На жаль, ганебне явище ще має місце у сучасній Європі. Були наведені приклади насильницької стерилізації ромок Словаччини, які стали відомі у цьому році. В результаті роботи конференції більша частина правозахисних організацій, які займаються питаннями здоров'я, має намір

скликати спеціальний форум, в центрі уваги якого була би проблема боротьби зі стерилізацією ромських жінок і пошук компенсації за моральні збитки.

Львівський форум видавців

Гран-прі 10-го Форуму видавців отримала книга Юрія Шевельова "Історична фонологія української мови" видавництва "Акта".

"Канцелярська ручка" - новий медичний прилад для обстеження

"Розумні ручки" допоможуть медичному персоналу краще піклуватися про пацієнтів. Разом з "цифровим" папером ручки дозволять значно швидше реагувати на зміну стану хворого. Деякі французькі лікарі вже розглядають можливість впровадження цієї технології у буденне життя.

ГАЗЕТА ВИСТУПИЛА. ЩО ЗРОБЛЕНО?

Голові товариства - висловлено недовіру

Шейро ла організаціакє - най патяпе

У номері "Романі Я" за 27 серпня цього року вміщено статтю "А може, й треба втрутитися...", в якій мова йшла про вкрай безпринципні, безвідповідальні вчинки голови обласного товариства "Ромен" М.І.Шайни. Він, як керівник громадської організації, скомпрометував себе, роздаючи обіцянки про грошову компенсацію за муки жертвам Голокосту.

Як повідомили редакцію, 18.08. відбулися збори ромів Будьонівського району м.Донецька. Одноголосно збори вирішили висловити недовіру за обман (і обкрадання тих ромів, які в Другій світовій війні пережили Голокост) голові обласного товариства "Ромен" у Донецькій області Миколі Івановичу Шайні. Його знято з посади.

Аналогічні зібрання ромів пройшли в Краматорську, Єнакієві, Донецьку, а також Вугледарі.

РІК КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Загадка Людмили Гечіна катарі Людмила

Коли багато квітів, ти сидиш на стільці, а не лежиш на столі - то ювілей, - написала наша колега, відома українська журналістка, яка творить російською мовою. Але від того її публіцистичні статті на найактуальніші теми не стали нечитабельними для української аудиторії. Із калікатисячної газети її передуюють сотні багатотисячних тиражованих. Чому? А тому, що в них нема такого безкомпромісного майстра пера. Для тих, хто не знає, скажемо: ця газетярка від Бога свого часу пройшла Рух у Криму, з такими ж "перебудованцями" поїхала в Форос рятувати її творця - Михайла Горбачова...

Згодом її ім'я з клинами та глумом одного з найвищих керівників держави згадувалося на картах Мельниченка...

Та чому я все про нині київську газетярку? А, думалося, що після Тетяни Тесс - говорили, що двоюрідна сестра Володимира Сосурія, - не матимемо рівних за майстерністю, публіцистикою, яка б будила думку не тисяч - мільйонів.

Людмила Кудрявська працює в двох інстансах - журналістиці й поезії.

В обох - відома.

Її свято було багате квітами. Говорили, що навіть один із тих літераторів, котрий працював певний час і чекістом - присвятив поему, яку довго читав... Отже, оцінив написане і не тільки... В новій книзі лірики "Возраста нет у души", яка побачила світ буквально днями у Всеукраїнському видавництві "Карпати", присвячена улюбленому брату Руслану, вийшла за підтримки Закарпатської облдержадміністрації, натрапила на вірш, присвячений Віктору Некипелову. Я була знайома, хоч і не довго, з ним. Знаю, що Вас, Людмילו, а також поета Анатолія Афанасьєва (можливо, й інших) викликали на бесіду в місцеве КДБ (один із його співробітників нечekanо приходив до мого дому і просив розказати: з ким тримав зв'язки, перебуваючи на засланні, листується...)

Прошу вибачення в читача за те, що наведу цю поезію з книги:

ВІКТОРУ НЕКИПЕЛОВУ

Ну и ладно, жребий брошен...

В. Некипелов, "Огонёк", № 51, 1989

А я живу и жребий не бросаю.

Служу в газете полужурдской.

И никого на свете не спасаю.

И луцке ока берегу покой.

А Вы спасали -

Не себя, - Россию,

И в ссылке веря, что надежда есть,

И от судьбы ни крохи не просили,

Не казлись, не продавали честь.

Позит-аптекарь, а не член Союза...

В венке терновом, с душой о борбе

Свобода приходила к Вам - не Муза.

... Об этом я узнала в КГБ.

Можливо, Доля чи Господне провидіння зробили так, що на Вашому шляху вступу в поезію трапилися такі знайомі мені і вам вчителі, як Віктор Ариповський, а згодом і неперсний поет, гуморист і (журналіст) Фелкс Кривін. Всі, хто знав його в житті і творчості були шоквані його цуванням з боку місцевих партійносе в особи не лише другого секретаря Ужгородського міськомпарті, але й інших чинів, котрі прагнули розправи над інакюдумцями - Чендеєм, Кривіним, окремими іншими...

У мене, Людмילו, зберігається це Ваша студентська книга "Баллада о ромашке", котра вийшла 1964-

го року в "Карпатах". Згодом Тетяна Волкова, доктор філологічних наук, професор кафедри теорії літератури і порівняльного літературознавства Тернопільського державного університету ім.В.Гоголя, у передмові до збірки "Покуда жизни длится нить" (Ужгород, Госпрозрахунково-видавничий відділ комітету інформації, 1999) написав: "У чому секрет її очарування? В молодості й несподіваній відвертості її автора, яка ще була студенткою. Так, і в цьому теж. Але головне - у віражах відчувався талант бачити, тонко сприймати світ і людей".

Десь у цих вимірах - була й моя підготовлена в студентські літа прозова збірка, яка вийшла в урбанському вигляді лише в 1981 році в тому ж республіканському видавництві "Карпати". Другий секретар Закарпатського обкому Компартії України Василь Ярошовець, до речі, перший тесть нинішнього політичного діяча - Нестора Шуфрича - надсилав на "зарізання" в Інститут літератури АН України. Одначе там, до честі колективу, її благословили в світ...

Та повернемося до ювілею із презентацією вибраного Людмили Кудрявської, яка проходила в обласній науковій бібліотеці.

Промовці (або ж виступаючі) аналізували книги поетеси, зокрема й другу "Пробуждення", четверту "Сто тисяч зустрічей", інші. Підкреслювалося, що з книгою "Забудте слово" поетеса прийшла до широкого читача після навчання на Вищих літературних Курсах в Москві (1975-1977 роки). Ясна річ, керівник семінару поет Олександр Межіров, спілкування з Зиновієм Паперним, Віктором Розовим, Сергієм Аверинцевим, іншими лишили добрий слід у творчості поетеси.

... І ось ювілейна книга. Аби сягнути висоти Людмили - треба долати й долати дорогу. З скали на скалу. Рости до її рівня.

Все на этом поле было:

И ромашки и зерно...

Сорянков вполне хватало

И всего, что суждено.

Дорога Людмילו! Для мене ці слова, як і багато чого іншого в Ваших книгах, відгухах на них, скупих анотаціях до виданих ромів і про ромів, зокрема тих, котрі вийшли в Москві, - загадка. Тим більша вона, коли ділячись думками, почула: прийшла до вас у "Романи ЯГ", аби відчуті певну новизну буття...

Вітаємо квітами і просто щироюсердно нашу колегу - відому закарпатську поетесу з ювілеєм.

Юліанна Камська

Іда Келарова - співачка та піаністка, солістка групи "Романо Рат" ("Ромська кров"), основоположниця та керівник Міжнародної школи людського голосу та тіла, голова організації "Міжнародна ініціатива розвитку етнічної творчості". Видала 3 компакт-диски, останній з яких вийшов під назвою „Старі сльози“. Вона не лише талановитий музикант та організатор, а й розповідач. Про це, власне, ви можете пересвідчитись і самі...

Повторюю постійно

Усі газетярі мені ставлять одні й ті ж запитання. І я постійно повторюю, що мій батько був ром з Галанти (Словаччина), а мама з моравського містечка Угерський Брід (Чехія). У 80-х роках я емігрувала до Англії, де вперше почала співати публічно, а згодом - викладати вокал.

Усім журналістам описую, як об'їздила весь світ, двічі розлучилася, потім зустріла Дежу (Дезідеріуса Дужду), який раніше грав у групі Вері Білей "Кале" і який став моїм життєвим партнером та колегою у одній особі, як кинула ярів в Бистрий Полічці й створила групу "Романо рат".

Коли людина зречеться себе

Дитиною я водночас жила у двох різних світах. Один світ особовою суворою й безкомпромісною мати, за покликанням вчительки. Інший - мій милий, ласкавий батько, професійний музикант. Моє виховання та виховання ще двох моїх сестер (однією з яких є відома співачка Іва Біттова) він спрямовував у музикальному руслі й був при цьому дуже послідовним. Він часто разом з нами їздив до свого рідного поселення в Словаччині, де залюбки виконував ромські пісні, та в Чехії своє походження приховував. Одним з приводів такої поведінки була мати, іншим - острах, що ми, його діти, будемо расово дискримінованими. Та я знаю, що приховувати своє єство для нього було нестерпним, все одно що зречтись себе.

Біль та втрата - джерело натхнення

В 1983 році через тогочасний режим я була змушена покинути країну й розпочати цілком інше життя у Великобританії. Для мене це була велика душевна трагедія, яка водночас надихнула мене на творчість. Вона допомогла мені ще ближче наблизитися до того, що у нас з батьком було спільне - до музики та співу. Саме тоді я цілком присвятила себе музиці. Як піаністка та солістка я почала у цьому великому заморському світі репрезентувати музику, яка була мені найближчою і яку я знала ще з дитинства від батька та його родини: музику ромів.

До людських сердець Пгутерде манушане, іле

Щоб увесь світ співав

Міжнародна школа людського голосу та тіла, яку я заснувала вже майже 20 років тому, - це психотерапевтичний спосіб, як вивільнити особисті переживання й дати вільно виплеснутись своїй енергії. Кількаденний курс навчає студентів не лише співати, але, передусім, посередництвом співу виявляти свої почуття.

З ромською музикою до кращих стосунків

Крім іншого, у вільний від гастролей та викладання час я займаюсь розвитком етнічної творчості. Відома, що у нас є багато здібних, обдарованих музикантів, які не мають сили або можливості пробити собі дорогу. З огляду на те, що я знаю, які перешкоди повинні подолати ромські ансамблі, я вважаю важливим допомогти цим початкам на злеті їх творчості.

В таборах ми взаємозбагачуємося

Я відчуваю в собі відповідальність й обов'язок якось допомогти ромам з таборів. Мене дуже ображає, як зверхньо до них ставляться словаки. Глибоко вражає, в яких умовах роми Словаччини вимушені жити і як явно їх дискримінують. Я їджу туди разом з Дежо так часто, як лише можу. Ми відвозимо одяг, часто також музичні інструменти, які даруємо обдарованим музикантам.

Все, що роблю у житті, роблю від серця

Все, що я роблю у житті, роблю дійсно від щирого серця, бо інакше навіть не вмію. Вірю, що всі люди добрі, потрібно лише це добре в них розбудити. І я роблю це музикою, яку поширюю навколо себе. Ромськими піснями відкриваю людські серця, хоч показати людям, як важливо вміти просто жити.

Матеріал взято з чеського журналу

"Амаро Гендалос"

Подается у скороченому варіанті.

Переклад на українську С. Раух

Крихітна перлинка

До півтисячі дітей та молоді проживають у ромському таборі м. Чоп. Немало з них навчаються в місцевій середній школі, яку донедавна відвідувала юна поетеса Тая Чуйко.

Вона часто виступала на вечорах із читанням своїх віршів, виконувала власні пісні (грала і співала). Невеличкова хвороба забрала Тетянку від друзів, коли їй ще не було й 13 літ. Та живе братик Віталій, який пішов у другий клас, залишилися дві поетичні збірки. Першу "Троянди кохання" допомогли видати академік Микола Амосов та літературознавець Василь Стус.

А друга побачила світ у бібліотечній часопису "Краянка" за сприяння Міністерства України у справах сім'ї та молоді та управління у справах сім'ї та молоді Закарпатської облдержадміністрації.

В ці дні Тетяні Чуйко виповнилося б двадцять літ.

Рідні, друзі Тетянки, численні читачі її поезій організували вечір пам'яті. Ділилися спогадами, читали її вірші.

Юліанна Камська

Пропонуємо поезію Тані Чуйко "Вірші для мамі".

Вірші для мамі

Мамі нам потрібні різні -

І ласкаві, й навіть грізні

Мамі діточок ласкають,

Як потрібно, то й повчають,

Як на світі треба жити

І свою рідно любити,

І як старших поважати,

І за себе постояти.

Про малих не забувати

І як ці вірші писати.

Поради віз Рагу Драбаріне кгапаре Рага з 24 вересня по 8 жовтня

Овен - настав час узяти ініціативу в свої руки. Гроші вам знадобляться, щоб зробити приємне собі та друзям. Особисті стосунки досить не стабільні, але рішення приймати саме вам. Здоров'я вас не підведе. Витримайте цей складний період!

Телець - родичі, яким ви хочете допомогти, не скористаються цією нагодою. Чекайте на значний прибуток, але не дуже корисно мати "грошові" справи з Водоліями та Левами. Бажано додати романтики в особисте життя. Якщо є трохи вільного часу, то зміцніть свою нервову систему: прогулянки перед сном - саме те, що вам потрібно.

Близнята - є шанс, на який інші чекають все життя, та ви навіть не хочете поворушити пальцем. Чи не будете шкочувати про це? Ті гроші, що ви маєте зараз, не дають ніяких гарантій. Зміна місця проживання - це ковток свіжого повітря, якого ви позбавлені останнім часом. Зверніть увагу на сулюбів.

Рак - намагайтесь обходитись своїми силами, бо родичі не готові взяти ваші проблеми на себе. Трохи поліпшиться матеріальне становище, проте можлива подорож у жовтні, тому будьте вже зараз економічні. Вам доручать важливі переговори. Уникайте ситуацій, які можуть призвести до травм.

Лев - ви налагодили родинні зв'язки, хоча це було нелегко, та тепер ваш обов'язок підтримати деякого матеріально. Повага до вас - безперечна. Мірняйте тиск, бажано зробити кардіограму.

Діва - ви отримали безліч подарунків, тепер настав час серйозних справ. Ремонт та перебування - від цього вам нікуди не подітись. Приділіть увагу молодій особі, яка чекає на зміни в своїй сім'ї. Перевірте шлюбнок та приготуйтеся до приємної подорожі.

Терези - чекати на зміни у вас не витримують нерви, а брати все на себе - не дуже коректно стосовно вашої родини. Не віддавайте багато часу балачкам. Захистіть свої інтереси та спробуйте згадати, чого прагнете ви самі! Зверніть увагу на раціональне харчування.

Скорпіон - не бажано робити необдумані кроки, це стосується і витрачання грошей. Можливі нові справи, що заберуть ваш вільний час, але знайте, що перемога за вами. У родині відбудуться деякі зміни на краще, особливо для тих, хто молодший за вас віком. А вам слід би відвідати стоматолога.

Стрілець - на вас чекає напружений період. Дехто хоче перекласти на вас відповідальність за свою необачність. В коханні не все зрозуміло, тому не заводьте серйозна розмова. Матеріальне становище досить стабільне, хоч останнім часом були значні витрати. Не вживайте незнайоми продукти та будьте обережні з ліками.

Козеріг - справи, які ви розпочали, потребують значних коштів та переговорів з відповідальними посадовими особами. Нічого не бійтесь, бо все владнається саме собою. Буде так, як вам потрібно. А заробіток прийде у наступному році. Бажано не курити та трохи підлікувати горло.

Водолій - ви спілкуватиметесь з досить приємними людьми. Незабаром і для вас буде нагода показати свої здібності. Можливі публічні виступи та громадська діяльність. Ваші родичі зможуть пишатися вами. Матимете грошову підтримку від коханої людини. Якщо буде змога, відвідайте уролога.

Риби - не так сталося, як гадалося. Але ви самі досить конкретно втрутилися в хід подій, тому вживайте термінові заходи. Наприкінці жовтня буде змога зустрітись з впливовими особами та показати свої досягнення. Масте час гарно підготуватися. Можуть нагадати про себе старі хвороби, але це тимчасово.

Молоді та вільні від шлюбів люди можуть саме зараз зустріти свою другу половину, уважно придивляйтесь на вечірках та весіллях. Дітки, що народяться в цей період, будуть дуже щасливі та натимуть хист до творчості та торговельних справ.

РОМАНИ ЯЕ
Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Реєстраційне свідоцтво серія КВ №5877 від 20.02.2002 р.
Шеф-редактор Аладар АДАМ
Редактор Євгенія НАВРОЦЬКА
Адреса редакції: м.Ужгород, вул.Дунаєвського, 18, телефон (03122) 61-39-56.
E-mail: romyag@tn.uz.ua
http://www.romaniya.uz.ua
Віддруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська, 13.
Умовн. друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 1451

"РОМСЬКЕ КОЛО" ДЖИНИ

Наприкінці п'ятидесятих світ був скорений фільмом "Собор Паризької Богоматері". Головну роль у ньому зіграла юна Джина Лоллобриджиди. Її смаглява босонога Есмеральда була чиста душею, чуйна, по-дитячому безпосередня. Скільки було кіноверсій роману Гюґо до і після 1956 року! Та жодна акторка не могла зрівнятися з Джиниою ні яскравою красою, ні талантом.
Триумф Лоллобриджиди починався з ромської ролю. Минули десятиліття. І здивована публіка впізнала кінозірку в новому амплуа. Невтомна Джина стала скульптором! Спочатку це здавалося капризом знаменитості. Але коли число її робіт (міцно виплених) перевищило за кілька десятків, критики змушені були визнати: історія європейської скульптури поповнилася новим ім'ям.
Пластика Джини реалістична, але виглядає дуже "по-жіночому". Це галерея кіноперсонажів,

у числі яких, до речі, й автопортрети в ролі Есмеральди. Через літвіку "ромське коло" замкнулося!
Виставка Д. Лоллобриджиди в Москві. Перед входом у Пушкінський музей зараз стоїть композиція "Світ для дітей". У середині будинку кілька варіантів тієї ж скульптурної групи.
Хто зображений на земній кулі, в оточенні "голубів світу"? Гадаю, у Закарпатті ніхто не буде сумніватися, до якого народу може належати дівчина у подертому платті з прив'язаним за сплюну братиком. Після катастрофи радянського блоку бідність виплеснула на вулиці розкшних європейських столиць босоногого дівчору зі Східної Європи. Не всі зрадили "ромський навалі". Багато політиків побачили в цьому тільки зайву проблему.
Але гуманістичне мистецтво Джини Лоллобриджиди зараз - як і завжди - закликає до добра і єднання.
Світ - дітям!

РОМСЬКА ІСТОРІЯ В ДАТАХ
РОМАНИ ІСТОРІЯ АНДЕ ВРАМА

Кінець ХХ століття ознаменувався шлим рядом етнічних конфліктів. Це були локальні війни як у центрі Європи (Боснія, Македонія, Албанія), так і на кордонах колишнього СРСР (Карабах, Таджикистан, Грузія) та інші. Національна ворожнеча, підтримана засобами масової інформації, викликала протест демократичних сил. Щодо ромів, навпаки, нетолерантність з боку друкованих ЗМІ - наростала, що формувало негативний імідж ромів у широких колах громадськості. Відсутність освітніх центрів, які б готували майбутніх мовологів, котрі б несли широку інформацію про свій народ, "відкрило" їх для суспільства, зумовила подальшу закритість ромів і негативне ставлення значного прошарку європейців.
1993р. Створена Шотландська Асоціація ромів-мандрівників. Міжнародний Ромський Союз подає прохання до Організації Об'єднаних Націй про входження спільно-

ти і отримує спеціальний консультативний статус у цій організації.
1994р. Британський правосуддя приймає документ "Акт суспільного порядку", у якому забороняє пересування ромських караванів, що порушило права близько 5 000 сімей. Роми Британії змушені звертатися до європейських правозахисних організацій по захисту своїх прав.
З Варшави до Будапешта переноситься центральний офіс ОБСЕ з вивчення питань ромів і сімті.
У м.Страсбург (Франція) створена постійно діюча Ромська Асоціація. Ізраїльська газета "Yad Vashen" виступила з гучними протестами проти того, щоб у середніх школах викладався курс "Чуттєвість і співпереживання у світ", де йшлося і про ромський Голокост, бо, мовляв, згадування про знищення ромів нацистами "п'ямую" унікальність Голокосту.
1995р. Філоміна Франз, авторка ряду публікацій на тему "Параїмос-

Знищення", котра чудом врятувалася у концтраційному таборі під час Другої світової війни, нагороджена найвищою нагородою Німеччини - Німецьким Федеральним Хрестом, - за дії, завдяки яким намагається встановити взаєморозуміння і примирення.
У США проведена перша національна конференція з ромського Голокосту (Параїмос).
Створено політичну партію Словаччини "Союз ромських політичних сил". У Парижі проведена друга міжнародна виставка ромського модернового мистецтва.
1996р. За підтримки фонду Джорджа Сороса в Будапешті (Угорщина) засновано Центр прав Європейських ромів (EERC).
П'ять тисяч ромів виселено з квартилу Selamsiz у столиці Туреччини Стамбулі.
Рубрику веде Євгенія Навроцька

Романе чачіне
Ромські приказки
Май федер екґ якг те хасарес, сар тро патівало анав.
Краще втратити одне око, ніж добре ім'я.
Е кахні паї піел, пала кодо ваздел о шейро ко Дел.
Курка випиває воду, а потім піднімає голову до Бога.
Е кахні бут башол, аврі бешел фєрі екґ анро.
Курка робить багато галасу, але висиджує лише одне яйце.
Гамішно (чоро) мануш ле корестар ві е ровлі (паца) одлєла.
Жадібна людина й сліпого палицю візьме.
Пре са пєскєрі врама.
На все свій час.
О башно гільвел фєрі тосара (де-тегара).
Півень співає тільки вранці.

РОМАНЕ ХАВЕНАТА
БАКЛАЖАНИ ПЕЙКЕ
1 баклажано, 1 барі рой олія, 1 погарі аро, 2-3 баро роя кірал, лон, 2-3 котора сир, кріпо.
Соус: 1 парадичомо, 1-2 котора сира, цхньорі пурум пекєс кєтане. Лон, цукоро сєвес пала їзо.
Баклажани чгінгєс которєнца. Лікерєс андро шудро паї допаш часо, шутярес, лондьярес круял арєса макгєс пала кодо пекєс андрє олія. Про скамін (їмесалє) сєвес тгувло кірал, ай лондьярді заправа сираса, ай санє которєнца чгінгєрдо о крєпо. Пейкє баклажани шай опрал чорєс соусо ай лєковєс андє духовка пекєс.
ПІБРАСА
Дружина - чоловікові:
- Уявляю собі, які страшні підозри зародилися у твоїй голові, коли я зникла з дому на два дні.
- А й справді, я подумав, що ти повернешся...

БАКЛАЖАНИ СМАЖЕНІ
1 баклажан, 1 стл.олії, 1 стакан борошна, 2-3 стложки сиру, сіль, 2-3 часточки часнику, кріп.
Соус: 1 помідор, 1-2 часточки часнику, маленька цибулина обжмаються разом. Сіль, цукор додаються за смаком.
Баклажани нарізати скибками. Тримати в холодній воді півгодини, підсушити, посолити, обжачити в борошні й смажити в олії. Подавати до столу з приправою з жирного сиру, підсолєного і заправленого часточками часнику і дрібно порізаним кропом. Смажені баклажани можна залити соусом і тушкувати у духовці.
Хулані - ле хулаєссє:
- Думівав мангє, савє найлачє гіндера андє тїро шейро, хана мє гєйлем андє кєр прє дуй двєса:
- Чачє мє думіндєм (гіндїсардем), со ту вісарєса (болдєса) туг паллає.